

KÜRD DİPLOMAT

www.Diplomat-kurd.com

No 19 (167), 21 - 27 May, Gulan - sal 2012
Ji meha şubatê sala 2003-a tê weşandin

Həftəlik İctimai-siyasi qəzet
Rojnama heftename civakî û sîyâsi

xalqı mübariz və qəhrəman xalqdır
H.Əliyev

Qiyməti: 40 qəpik
Héjaye:

Bilirsən, nə etmiş kürdlər bir zaman?
Qurtarmış İslami çox ağır dardan!

Qədim Avropanın xaçpərəstləri,
Yüz illər sindirmiş göy məscidləri.

Müsəlman keçmişin öyrənsə əgər,
Kürdün dərgahına daim baş əyər.

Səbahəddin Eloğlu

İlham Əliyev Türkiyə
Respublikasının Prezidenti
Abdullah Gül ilə görüşmüştür

Erdogan û Nêçîrvan
Barzanî civiyan

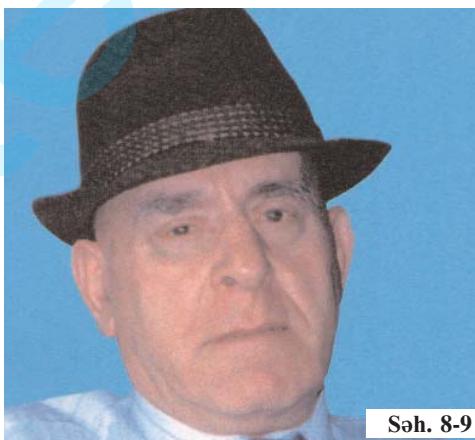
'Pêncî salan
pêşmere'

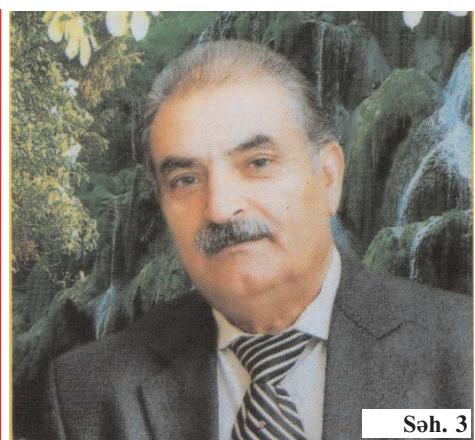
Hevpeyyînek ligel Prof.
Dr. Kinyazê İbrahîm

QALIB DAĞ
GENERALI-BARZANI

ZƏNGİN ETNOQRAFIYA VƏ
FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

HƏ, BU DA ALTMİŞ

Британские и шотландские депутаты назвали Курдистан моделью
для Ближнего Востока и потребовали признания геноцида курдов

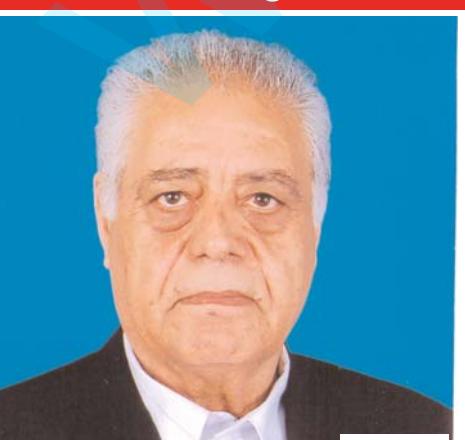
Региональные кризисы наладили тесные
отношения Турции с курдами Ирака

LAÇIN DƏRDİ, LAÇIN HƏSRƏTİ...

Jîyana kurdên koçber

ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN «ŞƏRƏFNAMƏ» ƏSƏRİ
KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ

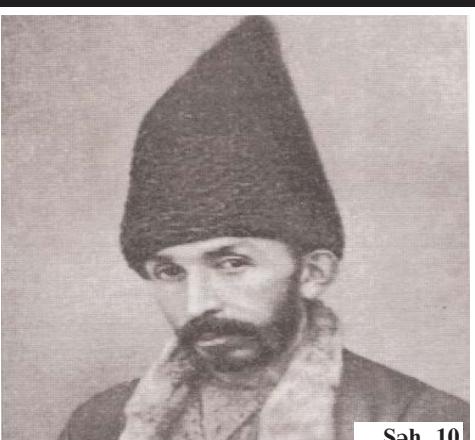
KÜRD XALQININ
TARİXİNDƏN SƏHİFƏLƏR

QOCALIQ YA XALIQ

Mir Möhsün Nəvvab

Səh. 10

Səh. 16

В Эрбile прошел нацио-
нальный фестиваль
курдской поэзии

İlham Əliyev Daxili İşlər Nazirliyinin "Xəzri" İstirahət və Sağlamlıq Mərkəzinin açılışında iştirak etmişdir

Daxili İşlər Nazirliyinin Zuğulbada inşa edilmiş "Xəzri" İstirahət və Sağlamlıq Mərkəzinin açılışı olmuşdur.

Prezident İlham Əliyev açılış mərasimində iştirak etmişdir.

Daxili işlər naziri, general-polkovnik Ramil Usubov Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyevə raport verdi.

Dövlətimizin başçısı mərkəzin rəmzi açılışını bildirən ləti kəsdi.

Məlumat verildi ki, 13,5 hektar ərazidə salınan "Xəzri" İstirahət və Sağlamlıq Mərkəzində yeddimərtəbəli əsas korpus, nəzarət-buraxılış məntəqəsi, konfrans bölməsi, idman meydancaları, açıq və qapalı hovuzlar, xüsusi əmərlilik sahəsi, ikimərtəbəli kotteler, dəniz kənarında müxtəlif iaşə obyektləri və digər istirahət guşələri yaradılmışdır. İnşa edilmiş bina və qurğuların ümumi sahəsi 30 min kvadratmetrdir. Mərkəzin su təchizatı məqsədi ilə artezian quyuları qazılmışdır. Həm mərkəzin qarşısında, həm də sahil boyu ərazidə göz oxşayan geniş yaşlılaşdırma işləri aparılmışdır. Dəniz gəzintisi üçün xüsusi ərazi vardır. "Xəzri" İstirahət və Sağlamlıq Mərkəzi bütün zəruri mühəndis-kommunikasiya və müasir işıqlandırma sistemləri ilə təchiz olunmuşdur. Mərkəzin ərazisində-

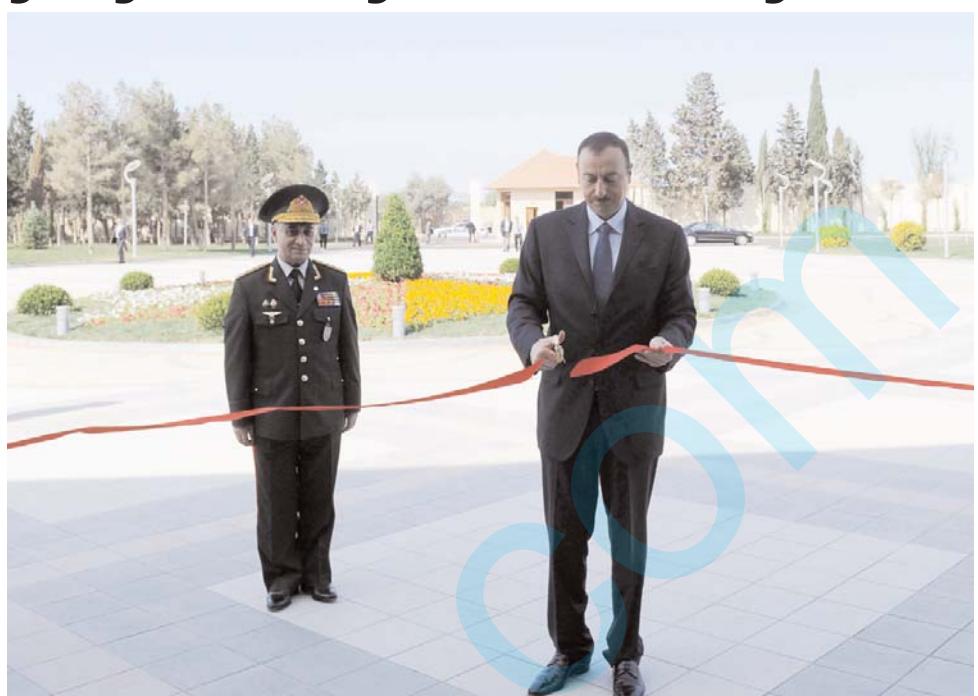
ki yollar da yenidən qurulmuşdur.

Əsas korpusla tanışlıq zamanı bildirildi ki, müasir memarlıq üslubunda inşa olunmuş yeddimərtəbəli binanın ümumi sahəsi 25 min kvadratmetrə yaxındır. Burada 328 yerlik yataq və istirahət otaqları yaradılmışdır. Binanın foyesində və birinci mərtəbəsində istirahət guşələri qurulmuşdur. Mərkəzdə müasir tələblərə cavab verən iaşə obyektləri inşa olunmuşdur. Müxtəlif beynəlxalq və yerli tədbirlərin keçirilməsi üçün nəzerde tutulan 400 nəfərlik konfrans zalında hər cür şərait vardır. Burada fitnes və ən müasir idman avadanlığı quraşdırılmışdır, uşaqlar üçün əyləncə mərkəzi fealiyyət göstərir.

Sonra Prezident İlham Əliyev mərkəzin otaqlarında yaradılan şəraitlə tanış oldu. Məlumat verildi ki, bütün otaqlarda istirahət üçün yüksək şərait vardır. Otaqlardan Xəzər dənizinə gözəl mənzərə açılır.

Daha sonra Azərbaycan Prezidenti mərkəzin erazisini gəzdi. Qeyd olundu ki, mərkəzin dənizə baxan hissəsində 160 kvadratmetr ərazidə dekorativ su hovuzu inşa olunmuşdur. Ərazidə əsas korpusla yanaşı, ikimərtəbəli 8 kottec tikilmişdir.

Açıq havada yaradılan iki su hovuzu

həm böyükələr, həm də kiçiklər üçün nəzerde tutulmuşdur. Mərkəzdə qonaqların istirahətinin yüksək səviyyədə təşkili məqsədi ilə sahilə yaxın ərazidə ilin müxtəlif mövsümlərində iaşə obyektləri fealiyyət göstərəcəkdir. Bu istirahət guşələri də müasir standartlar

səviyyəsində qurulmuşdur. Dəniz gəzintisine çıxmaq istəyənlər qayıqlardan istifadə edə biləcəklər. İstirahət məkanını dənizin əmərliliyi tamamlayır.

Mərkəzdə yaradılmış şəraiti yüksək qiymətləndirən Prezident İlham Əliyev kollektivi təbrik etdi, uğurlar arzuladı.

İlham Əliyev Türkiyə Respublikasının Prezidenti Abdullah Gül ilə görüşmüştür

Prezident İlham Əliyev Türkiyə Respublikasının Prezidenti Abdullah Gül ilə görüşmüştür. Görüşdə Azərbaycan ile Türkiyə arasında dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin bütün sahələrdə uğurla inkişafından məmənunluq bildirildi, bu münasibətlərin bundan sonra da genişlənəcəyinə əminlik ifadə olundu. Dövlət başçıları ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi ilə bağlı geniş fikir mübadiləsi apardılar.

İlham Əliyev Gürcüstan Prezidenti Mixeil Saakaşvili ilə görüşmüştür

NATO-nun Sammitində iştirak etmek üçün ABŞ-in Çıraqo şəhərində işgüzar səfərə olan Prezident İlham Əliyev Gürcüstan Prezidenti Mixeil Saakaşvili ilə görüşmüştür.

Görüşdə Azərbaycan - Gürcüstan əlaqəlerinin müxtəlif sahələrdə inkişafından məmənunluq ifadə olundu, ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

İlham Əliyev ABŞ-a işgüzar səfərə gedib

Prezident İlham Əliyev NATO-nun Sammitində iştirak etmek üçün ABŞ-in Çıraqo şəhərinə işgüzar səfərə gəlmışdır.

Dövlət başçısının şərəfinə Çıraqo şəhərinin "O' Hare" Beynəlxalq Aeroportunda fəxri qaroval dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi ABŞ-in rəsmi şəxsləri qarşıladılar.

İlham Əliyev Özbəkistanın Azərbaycanda yeni təyin olunmuş səfirinin etimadnaməsini qəbul etmişdir

Prezident İlham Əliyev Özbəkistan Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Şerzod Fayziyevin etimadnaməsini qəbul etmişdir. Səfir Şerzod Fayziyev fəxri qaroval dəstəsinin qarşısından keçdi.

Şerzod Fayziyev etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev səfirlə səhbat etdi.

Şerzod Fayziyev Özbəkistan Prezidenti İslam Kərimovun ən xoş arzularını dövlətimizin başçına çatdırıldı.

Ölkələrimiz arasında münasibətlərin inkişafının razılıq doğurduğunu vurğu-

layan dövlətimizin başçısı bu münasibətlərin səmimi, dostluq xarakteri daşıdığını dedi. Prezident İlham Əliyev ötən il dövlət müstəqilliyinin 20 illiyini qeyd edən Azərbaycanın və Özbəkistanın bu illər ərzində böyük uğurlar qazandığını bildirdi.

Özbəkistana səfərlərini məmənunluqla xatırlayan Prezident İlham Əliyev xalqlarımız və iki ölkənin dövlət rehbərləri arasında yaxşı münasibətlərin mövcud olmasına əlaqələrimizin inkişafındaki önemini qeyd etdi. Səfirə fealiyyətində uğurlar arzulayın dövlətimizin başçısı iqtisadi xarakterli layihələrin reallaşa biləcəyi yeni

mərhələdə münasibətlərimizin daha da möhkəməldirilməsi işinə səfərin töhfəsini verəcəyinə ümidi var olduğunu bildirdi.

Azərbaycan ile Özbəkistan arasında münasibətlərin yüksək səviyyədə olduğunu vurgulayan səfir Şerzod Fayziyev bu əlaqələrin, o cümlədən iki ölkənin dövlət başçıları arasında mövcud olan münasibətlərin səmimi xarakter daşıdığını dedi.

Dövlət başçısı Prezident İslam Kərimovun ən xoş arzularına görə minnədarlığı bildirdi, onun da en xoş arzularını Özbəkistanın dövlət başçısına çatdırmağı xahiş etdi.

HƏ, BU DA ALTMİŞ

Sair ömrünün ən gözəl və məhsuldar dövrünü yaşayan Mürvət Qədimoglu Həkərinin yenice işq üzü gören "Hə, bu da altmış" adlı sonuncu kitabı, sairin 60-illik yubleyin özünü bir hədiyəsi. Təsadüfənmi, ya taleyin qismətindənmi bu yeni kitabın ilk oxucusu mən oldum. Kitabı əlimə alıb varaqlayanda qəhər məni boğdu. Şairin bundan əvvəlki kitablarında olduğu kimi dünyəvi, vətənpərvər, millətsevərliy ilə seçilən fəlsəfi düşündürəcү şeirlər toplusu sözün əsil mənasında çox dəyərli və əvəzolunmazdı. Mürvət Qədimoglu Həkərinin yaradıcılığını dərindən duyub yaşayan insanın düşünüb kövrləməməsi mən deyərdim mümkün deyil. Şairin şeirlərini oxuyanda Qədimoglu'nun mülətinə, Vətəninə necə bağlı insan olduğunu açıq-aşkar görmək olur. İllerdi özünün dediyi kimi, "dünyanın dərd daşı" olan Mürvət Qədimoglu yaradıcılıyla, böyük yazarlar arasında öz dəsdixətdini və izini qoymuşdu. Mürvət müəllimin böyük insan, gözəl ziyanı, əvəz olunmaz bir şair olduğu, hamı kimi mənə də çox yaxşı bəlli. Bunun üçün də özümə borc bildim ki, böyük şairim Mürvət Qədimoglu Həkəri haqqında Kürd Xalqının adını, adət-ənəsini yaşıdan qəzətimiz olan "DİPLAMAT" qəzətinin vasitəsiylə şairin yeni işq üzü görmüş kitabında getmiş şeirlərdən bir neçəsini və özümün şairə həsr etdiyim bir şeirimi dəyərli oxucularımıza təqdim edirəm. Xalqımızın sevimli şairi Mürvət Qədimoglu Həkərinin 60-illik yubleyi və yenice nəşr olunmuş "Hə, BU DA ALTMİŞ"-adlı kitabı münasibətiylə bütün Kürd xalğı adından və qəzətimizin baş redaktori Tahir Süleyman başda olmaqla redaksiya heyəti adından səmimi qəlbən təbrik edir, Şairə uzun ömür, ailə səadəti, işlərində müvəffeqiyətlər, sağlam can və yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.

BU BÖYÜK ADA

Böyük söz sərrafi Qədimogluşan, Ulu məmləkətin qədim oğlusan, Qoç Nəb nəvəsi, əmim oğlusan, Qanımız eynidi, eyni qandaniq, Bir nəsil övladı, eyni candaniq.

Dərdin köklənibdi inleyən tara, Sinənə yüz yerdən vurulub yara. Sair, de sən hara, Günaşlı hara, Burda bilinməyir ləlin qıyməti, Sən bunu gözləmə, gözləmə qəti!..

Qubadlı elinin şair oğlusan, Söz-sənət zirvesi, mahir oğlusan, Züleyxa aşiqı, Tahir oğlusan, Bu yaşda eşqinə heyranam sənin, Alişan köksündə qalmasın qəmin.

Qubadlı yuxuna girir hər gecə, İnsan var heç nəyi almayırlı vecə, Coxda fikir vermə hər sərsən, gicə, İnşallah döñərsən vətənə sari, Ömrün çıçək açar, görər baharı.

Küsükənəm, sənətin, bilmanı sənsən, Kənlən dərdlərin dərmanı sənsən, Dəni, dəyirməni, xırmanı sənsən, Üyünüb qelbində neçə söz, səda, Vurğunam daşdırığın bu böyük ada.

Tariyel Küskün

HƏ, BU DA ALTMİŞ

Haqqı, həqiqəti öydükce dilim, Qaralıbdı günüm, hər ayım, ilim. Bağlı qapıları döydükce əlim Başımın altına qoyuldı balış, Hə, bu da altmış!..

Ayağında çarıq, əlimdə çəlik, Altıñ il haq yazdım, hey oldum ləlik. Nəfim-yalan alqış, sırgalı çepik, Dolayı döngələrdə tapmadım çıxış, Hə, bu da altmış!..

Bir vaxt dərdgil kimi çıxdı ad-sanım, Dərd oldu sərvətim, şöhrətim-şanım. Odur gənc yaşımdan "Sevdalı" canım, "Dünyanın dərd daşı" adını almış, Hə, bu da altmış!..

Dərdlə dərdləşərək səhərə qədər, Şirin yuxuları etmişəm hədər. Gəlmək bilməyəndə işqli səhər, Od-alova dönüb yorğanla balış, Hə, bu da altmış!..

Çapılmaz qalaya döndükce dilek, Duymuşam laxlayır ürkədə dirək. Daha on beş ildir əmr edir ürk,

Yır-yığış vaxdıdır, oğlan, yır-yığış, Hə, bu da altmış!..

Sadiq oldum ada, soya, soyada, Qismət atlı oldu, mensə piyada, Taleyimin tumu bitti qayada, Dırmandım ardınca hey qarış-qarış, Hə, bu da altmış!..

Nadanın gözünə ox oldu sözüm, Kəm oldu nəfəsim, tox oldu gözüm. Dosdum-səbr oldu, qardaşım dözüm, Xainlə, xəbisə olmadı bariş, Hə, bu da altmış!..

Keçilməz həd oldu qarşında hörgü, Arzumun gözünə taxıldı süngü. Sevinc qayasından ömrün külüngü Xoş anları qəlpə-qəlpə qoparmış, Hə, bu da altmış!..

Çatlığım o gürrah ocaq sənəndə, Yaranıbdi neçə çatlar sinəmdə. Qurd yerine tülükü, çäqqal dinəndə, Pərt olub ne qədər qohum, dost-tanış, Hə, bu da altmış!..

Adına yüzlərə söz qoşa-qoşa, Qurduq neçə-neçə səhne, tamaşa. Döndü el çatmaza, Kəlbəcər, Şuşa, Ayaqda buxovdu "atəsgah", "barış", Hə, bu da altmış!..

Hanı o çağlar ki, qızı yaz bilim?! Daha hər ötənə daş atmaz bilim, Qızları yoldan qaytaran telim-Tökülib, iki cüt bir təki qalib, Hə, bu da altmış!..

Cavanlıq şimşəyi çaxdı, ötüşdü. Gencliyin qızıldan taxdı ötüşdü. Yaşın qız qaytaran vaxtı ötüşdü, Canıma od salmır ta canı yanmış, Hə, bu da altmış!..

Yerişim aramlı, addımım qısa, Bir əlimdə təsbeh, birində əsa, Qismətimdi qələm, bir kiçik masa, Gözlərimdə eynək, alnimda qırış, Hə, bu da altmış!.. Bax, bu da altmış!..

KÜRDLÜK XİSLƏTİ

Dözüm, təpər, mərdlik, namus, qeyrət, ar, Sədaqət, etibar, vəfa, düz İlqar, Kişilik, ərənlik, erlik-hər nə var-Xasdır kürdün hər bir qəbiləsinə.

Şərə tab gətirməz, yalana dözməz, Yaxşıya dost olar, yamana dözməz. Dost ilə çörəyi yavana kəsməz, Baş əyer dostunun hər kəlməsinə.

Kurd güdmeyib qarın, gödən qeyreti, Gözünün nurudur-güdən qeyreti. Kurd üçün öndərdi vətən qeyreti, Qurbəndi vətənin dağ-dərəsinə.

Güdər adını, güdər arını, Sədaqət üstündə köklər tarını, Sevdisə, ömürlük sevər yarıni, Yüz "can" deyər, dostun bir "can" səsine.

İşə dəyər verər, əmək tapdamaz, Kənlən qırmaz, arzu-dilək tapdamaz. Versə çörək verər, çörək tapdamaz, İsdər qəlb oduyla yüzü isinə.

Ətir-kırşanını güllərdən alan, Dağlar gözelinə olanda heyran. Onu ram eləməz hər dəli ceyran, Girməz hər ahunun tər sinəsinə.

Sığınmaz yağının yad alçağına, Soxulmaz od yağan yad qocağına. Qızınar öz doğma od-ocağına, Qisılmaz qoltuğa, yad kölgəsinə.

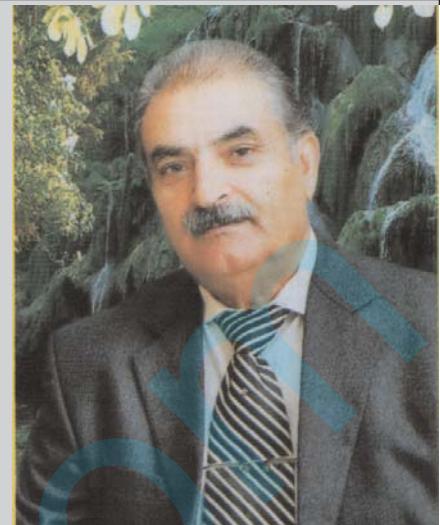
Əhdindən, sözündən dönməz heç vədə, Qəlbi od aldışa sönəməz, sönəməz heç vədə. Qeyrət köhlənindən enməz heç vədə, Göz dikmez filanın filankəsinə...

Məsgənidi uca dumanlı dağlar, İnsafı, mürvəti, izzəti saxlar. Qelbi təmizlərlə ülfəti bağlar, Girişər hey namus, qeyrət bəhsinə.

Surəyə çevirib hər kəlməsin, Verər qanmazların Mürvət dərsini. Alar şərəf, vicdan, qeyrət, dərsini-Hər kim qədəm qoysa onun dərsinə.

VARMIS

Həssabı və qayğıkeş insan, gözəl dost, istedadlı və tanınmış şair, AYB-nin və AJB-nin üzvü, "Araz", "Əhməd Xani", "Ilın Nüfuzlu Ziyalısı", "Qızıl Qələm" və s. Ali ədəbi-media mükafatları laureati Mürvət Qədimoglu Həkəri 31 may 1952-ci ildə Qubadlı rayonunun Zilanlı kəndində anadan olmuşdur. O, Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini bitirmişdir. 1994-cü ildən bu günə qədər şairin 12 kitabı işq üzü görmüşdür.

Yox, dədə, düzələn deyil bu dünya.

Bu dərd paydı bize Məmməd Arazdan, Heyif keçəmmədi Məmməd-Arazdan. İki yüz ildir ki, axır Araz qan, Yox, dədə, düzələn deyil bu dünya.

Xəyalən çox yedik şirni-noğuldan, Doyduq əfsanədən, şirin nağıldan. Oğulluq görməyir ata oğuldan, Yox, dədə, düzələn deyil bu dünya.

Məsləksiz, mərəmsiz "tək mənəm" deyir, Cırkablı suyuna o Zəm-zəm deyir. Aqılı ki, dərsi o sərsəm deyir, Yox, dədə, düzələn deyil bu dünya.

Bir ömür gileyli yaşadı Mürvət, Qələmle çox qanı qasıdı Mürvət. Dərdi odunyaya daşıdı Mürvət, Yox, dədə, düzələn deyil bu dünya.

KİMƏ APARIRSAN BU GÖZƏLLİYİ
Bulud zülfərini sərib çiyinə, Gedirsən, bu dünya gəlmir eyninə. Bütün gözəlliyi geyib əyninə, Kimə aparırsan bu gözəlliyi?

Sən ötüb keçdikcə yollar güllənir, Səkilər əl çalır, daşlar dillənir. Kipriyin altında yer kölgələnir, Kimə aparırsan bu gözəlliyi?

Mərhəmət ayında zühr edən gözəl, Odur ki, hamidan əzəlsən-əzəl. Ayağın altında güllənir xəzel, Kimə aparırsan bu gözəlliyi?

Dikələr kim tutsa bir yol qolundan, Danış ki, barlaq dilin balından. Gül ki dünya gülsün xoş əhvalindən, Kimə aparırsan bu gözəlliyi?

Səninlə fəxr edib göz öyenin var, Paxılıq eyləyib, göz əyənin var... Dünyanın xoşbəxti gözləyənin var, Kimə aparırsan bu gözəlliyi?

Göz gözəl görmədi səndən savayı, Çağırıram isbata Günəş, Ayı. Ay bədbəxt dünyanın xoşbəxt payı, Kimə aparırsan bu gözəlliyi?

Bu necə qamətdir, göz, əldir, gözəl? İlkin, həm sonuncu gözəldir, gözəl! Bu dünya səninlə gözəldi, gözəl, Kimə aparırsan bu gözəlliyi?

Səni baxışlarla yola salanlar, Sən ötüb keçdikcə, baxıb solarlar. Bəs yazılı deyilmi yerde qalanlar, Kimə aparırsan bu gözəlliyi?

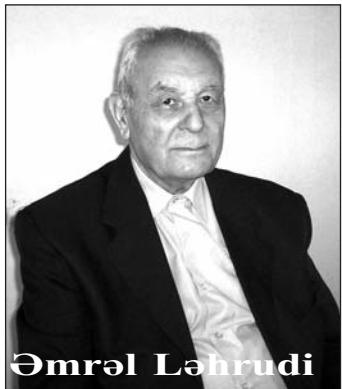
Bu göz qaş, dil-dodaq yaxar ki, onu Salar bələlərə axır ki, onu. Bu qədər xoşbəxtlik yixar ki, onu, Kimə aparırsan bu gözəlliyi?

Üzə çətir tutub ipək telləri, Arxanca sürdüñ şux gözəlləri. Kimdir o, dünyanın tek bəxədəveri, Kimə aparırsan bu gözəlliyi?

Əzəldən sinəsi qaziqdı Mürvət, Qəmdən qəlbi yazıq-yazıqdı Mürvət. Öldürmə Mürvəti, yazıqdı millet, Kimə aparırsan bu gözəlliyi?

Səfəni hazırladı Tariyel Küskün

QALİB DAĞ GENERALI-BARZANI

Əmrəl Ləhrudi

Müsahibim 1946-ci ildə Pişəvəri ilə birlikdə Azərbaycana gələn, hazırda ADF-si MK-sinin sədri Əmrəl bəy Ləhrudidir.

-Əmrəl müəllim xahiş edirik Molla Mustafa Barzani haqqında xatirələrinizi danışasınız.

Molla Mustafa Barzanının qəhrəmanlığı haqqında, istər o tayda, istərsə də bu tayda çox eşitmişdim. O, bütün döyüslərdən qalib çıxırdı, çünkü onun peşmərqələri könüllü ona qoşulmuşdular və hamısı da çalışırdı ki, ondan qabaq döyüş meydanına atılsın. Onların bu cür döyüş taktikası hər zaman düşməni qaćmağa məcbur edirdi. Peşmərqələr ölümü özlərinə şərəf bilirdilər.

SSRİ-nin xəyanətindən sonra Pişəvəri Molla Mustafa Barzanini eşitmədi Bakıya gəldi və gəldiyi gündən də gəlməyinə peşiman olmuşdu. Geri qayıtmak planı üzərində işləyib partizan hərəkatı başlatmaq istəyirdi. Ona görə Mahabada adam göndərdi. Lakin, gec idi. Molla Mustafa Barzani 1947-ci ildə Təbrizdə olan Sovet konsulxanasına müraciət edir, silahlı mübarizəsinə davam etdirmək üçün məsləhətləşmələr aparır. Səfirin müavini vitse konsul Nuriyev məsləhət görür ki, iş-işdən keçib, daha silahlı mübarizə vaxtı deyil, bu məsələnin üzərindən keçməyə çalışın. Bu xatirəni mənə konsulxanada Molla Mustafa Barzani ilə görüşən bir yoldaş söyləmişdi. Molla Mustafa Barzani çox çətinliklərlə rastlaşmışdı. İran Kürdəstanından İraq Kürdəstanına, İraq Kürdəstanından Türkiyə Kürdəstanına, oradan da yenə İran Kürdəstanına keçmiş və Araz çayını keçib Naxçıvana gəlir. Orada onu çox gözəl və səmimi qarşılıyırlar, yer verirlər. Bir neçə gündən sonra peşmərqələri ilə birlikdə Bakıya gətirirlər. Bir müddətən sonra onları Özbəkistana göndərirlər.

Bakıda olarkən, onun dostu Qulam Danişkian Molla Mustafa Barzani haqqında gözəl xatirələr söyləyirdi. Bir xatirəsində o deyirdi:

Bir gün Mir Cəfər Bağırov hamımızı qonaq çağırımdı. Molla Mustafa Barzani də həmin qonaqlıqda iştirak edirdi. Masaının üstünə hər cür ləziz xörəklər düzülmüşdü. Hamı yeməyə başladı, Molla Mustafa Barzani əlini yeməyə uzatmadı. Bunu görən Mir Cəfər Bağırov soruşdu ki, bu gözəl xörəklərdən nə üçün yemirsən?

Molla Mustafa Barzani cavab verir ki, peşmərqələrim azuqə sarıdan çətinlik çəkirlər, onların rahatlığı olmadan mən yemək yeyə bilmərəm, yemək boğazından kecməz.

Qulam Yəhya deyirdi ki, həmin günü bütün azuqələrdən hazırlayıb peşmərqələrə apardılar. Molla Mustafa Barzanının o hərəkətinə görə bütün peşmərqələri geyim-keçimlə də təmin etdilər. Molla Mustafa Barzanının mərdiliyi, kişiliyi, qəhrəmanlığı gözümüzün qabağındadır. Öz gördüklerimdən başqa Qulam Yəhya da onun haqqında çox əhəmiyyətli xatirələr söyləyirdi.

-Əmrəl müəllim, Qulam Yəhya kim idi?

-Qulam Yəhya Zəncan cəbhəsinin danişkanı idi. 1945-ci ildə Azərbaycan Demokratik Firqəsi MK-nin üzvü idi. Hərbi nazirin müavini sayılırdı. Zəncan cəbhəsinin komandanı, fərmandarı idi. İran qoşunlarında Zülfüqari bandasının dəstələri ilə vuruşurdu, bir addım da geri çəkilmirdi. O da Molla Mustafa Barzani kimi qorxmaz, qəhrəman, sözünün üstündə duran adam idi. İrandan gələn mühacirləri yerləşdirmək ona həvalə edilmişdi. Azərbaycanın 30 rayonunda mühacirlər yerləşdirilmişdir. Bu iş bilavasitə bir il çəkdi. 1959-cu ildə Azərbaycan Demokratik Firqəsinin sədri seçildi, 1985-ci ilə qədər o vəzifədə qaldı, sonra dünyasını dəyişdi. Mən Gəncədə olduğum üçün Molla Mustafa Barzanini Bakıda görə bilmədim. Onu ancaq 1955-ci ildə Moskvada Partiya Məktəbində gördüm. Məni və Muxtar Dudəkani adında bir fırqə kadrosunu fırqə göndərmişdi, orada oxuyurduq. Məktəbimiz Minsk meydənına yaxın yerde yerləşirdi. Biz məktəbin ikinci mərtəbəsində dərs keçirdik. Tənəffüsə çıxanda gördüm ki, Molla Mustafa Barzani dəhlizin o biri başında durub. Onun qəhrəmanlığı haqqında o qədər danişmişdilər ki, görən kimi tanıdım. Əlində uzun bir qəlyan var idi, onu tüstüldəirdi. Molla Mustafa Barzani tək oxuyurdu, onunla fərdi qaydada məşğul olurdular. Müəllim və dilmancı onunla tək bir otaqda bütün fənnlər üzrə dərs keçirdilər. Bir tələbə olaraq onu hər tərəflə bir diplomat kimi hazırlayırdılar. Üç il biz partiya məktəbində oxuduq.

-Əmrəl müəllim, bu üç ildə dəyərli bir xatirə yadınızda qalıbmı?

-Birinci əsas xatirəm odur ki, Molla Mustafa Barzani hər gün dərsdən sonra saat 4-5-də Moskvadan Qorki küçəsi ilə paralel bir küçə vardi, o küçə ilə 4-5-

saat piyada gəzərdi və bir böyük dürbin də həmişə ciyində olardı. Bir dəfə biz ondan soruşduq ki, bir belə piyada gəzirən, bəs durbın nəyinə lazımdır? O, dedi ki, durbın mənim cəbhə yoldaşımızdır, ona görə də onu hər zaman özümüzə gəzdirirəm. Piyada gəzməyimin səbəbi də odur ki, mən mütləq Kürdəstan dağlarına gedib inqilabi mübarizəni davam etdirəcəyəm. Bu durbin də o mübarizədə əvvəlcə olduğu kimi indi də yaxın köməkçim olacaqdır. Gəzməyim isə ona görədir ki, burada ayaqlarım tutulmasın, dağlarda düşmənə qarşı döyüşən zaman titrəməsin, qüvvədən düşməsin, möhkəm olsun. İkinci xatirəm odur ki, Miyski küçəsində ona 6 otaqlı bir ev vermişdilər. Demək olar ki, o ev Molla Mustafa Barzanının müsafirxanası idi. Daşkənddən və başqa yerdən gələn peşmərqələr həmin o evdə yeyib-içər, deyib-gülər, yatardılar. Qruplar bir-birini əvəz edərdi. Molla Mustafa Barzani daimi onlarla birlikdə olardı. O, həyatını onlarsız təsəvvür etməzdı. Mən özüm də bir neçə dəfə o evə getmiş, onlarla birlikdə olmuşdum. Çox gözəl, hər şeylə təmin olunmuş bir ev idi. Çarpayı qoyulmamışdı, çünkü darısqal olardı. Ona görə də təxixan yox idi. Yerə xalı-xlə döşənmişdi. Hamı uzañib onun üstündə yatardı. Peşmərqələrdən 10-15 nəfər partiya məktəbində oxuyurdular. Onların hamısı cavan oğlanlar idilər. Onlardan çoxu həmin məktəbdə dərs deyən cavan qızlarla evləndilər. Əbdülkərim Qasiminin dövlət çəvrilişindən sonra Bəsrədən böyük bir gəmi göndərdilər, İraqdan mühacir düşmüş peşmərqələri geri dəvət etdilər. Onlar gedən zaman evləndikləri qadınları da özləriylə bərabər apardılar.

-Hansı yol ilə getdilər?

-Onlar Qara dənizdən çıxdılar Aralıq dənizinə, oradan Oman dənizi ilə Bəsrə körfəzinə getdilər.

-O zaman İraq rəhbəri kim idi?

-Əbdülkərim Qasımı id. O 1958-ci ildə Molla Mustafa Barzanini birbaşa İraqa dəvət etdi. Sovet hökuməti Molla Mustafa Barzaniyə xüsusi təyyarə verdi. O, Moskvadan Praqaya, oradan da birbaşa Dəməşqə, Dəməşqdən isə Bağdada gedir. Onu Əbdülkərim Qasımı özü çox dəbdəbə ilə qarşılıyır, ona bir qəsr verir. Molla Mustafa Barzani ailəsi ilə o qəsrə yaşamağa başlayır. O, 1963-cü ilə qədər Ə.Qasiminin müşaviri olur. 1963-cü ildə Ə.Qasimiyə qarşı general Arif qardasları üsyan qaldırırlar və hakimiyyəti ələ alırlar. Onlar kurd xalqına qarşı da çıxırlar. Ona görə də Molla Mustafa Barzani ətrafi ilə birlikdə dağlara çekilir, Kürdəstanda öz iqamətgahını bərəqərar edir. Bu mənim eşitdiyim və bildiyim dəqiq məlumatlardır. Moskvada oxuyan peşmərqələrdən birinin adı dəqiq yadımdadır, adı Əli id. O, şəkil çəkən id. Bütün ləvazimatı var idi. Mən də bir fotoaparat aldım. Əli bu işdə mənə yardımçı oldu. O vaxtan mən də həvəskar oldum. Onların indi harada olmasından, yaşayıb-yaşamamasından xəbərim yoxdur. Əgər sağ-salamatdırlarsa buradan onlara salam söyleyirəm.

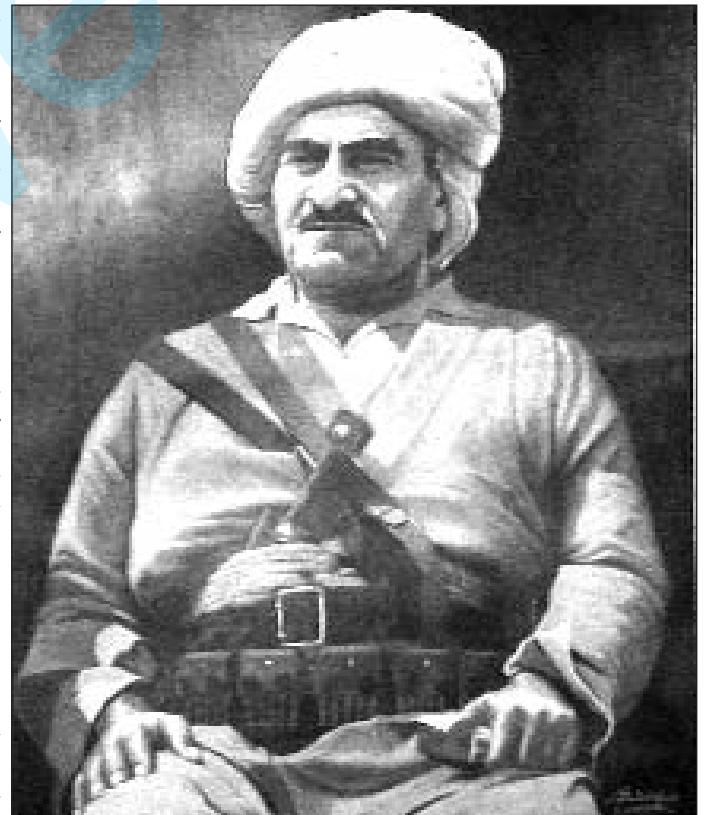
Molla Mustafa Barzani doğrudan da Kürdəstana getdi və dünyasını dəyişən günə qədər mübarizəsinə davam etdirdi və mən çox şadam ki, oğlu Məsud Barzani cənablarını onun mübarizəsini davam etdirdi və ölməz Molla Mustafa Barzanının arzularını həyata keçirdi. Bu müqəddəs işdə onlara, kurd xalqına böyük müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Sağlıq olsun, qismət olsa o böyük şəxsiyyətin qəbrini ziyarət etməyə və Məsud Barzani cənablarını görmək, xatirələrimi onunla bölüşmək istəyirəm. Mən, bütün Kürdəstan xalqına səmimi salamlarımı göndərirəm.

-Müsahibə üçün təşəkkür edirəm.

-Sag olun.

Müsahibəni apardılar: Tahir SÜLEYMAN

**Vidadi
Qurbanov**

AGLA, TELLI SAZIM, AGLA

Geri dönməz bu karvanın, yolu hardan haradı?
Karvanbaşı başın əyib;- Nigarandi, nalandı.
Vətənimiz əsir düşdü, sərvətimiz talandı,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağa sən.

Ağbirçəkli anaların sinəsində yara var,
Gülçöhrli körpələrin taleyində qara var.
Yetim qalmış bu millətim hara getsin... hara var?
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağa sən.

Ruhlarımız girov qaldı, töhmətini götürdük,
Puça döndü həyatımız, mənasını itirdik.
Qaçqın-köçgün damgasıyla ömrümüzü bitirdik,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağa sən.

Köhlən atlar yəhərlənib, boş yəhərdə gəm yeyir,
El-obamız diyar-diyar, pərən düşüb, qəm yeyir.
Naxələflər yurdunu satdı, kefin çəkir, dəm yeyir,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağa sən.

Nə ölməyə üzümüz yox, yaşamağa haqqımız,
Viran olub yurd yerimiz, talan olub taxtimiz.
Gülə bilmir üzümüzə qara gəlmış baxtimiz,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağa sən.

Qorqud ruhu yurd yerində qopyz calıb ağlayır,
Ələskərin nur qəbrini ah-nalələr dağlayır.
Qaçaq Nəbi məzarından Boz atını haylayır,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağa sən.

Bakı - 2006

Rəfayıl Cəlil oğlu Mayilov 1971-ci ildə Laçın rayonunun Şeylanlı kəndində kürd ailəsində dünyaya göz açmışdır. Ailəlidir, bir övladı var, ali təhsilə malikdir. Gözəl şeirlər yazır, bir kitabın müəllifidir.

Qarabağ döyüslərində həmişə öz cərgələrdə olan Rəfayıl, tağım komandiri vəzifəsinə qədər yüksəlmişdir. Onun bir arzusu var, oda tapdaq altında olan vətən torpaqlarını mənfur düşmənlərin tapdağından azad etmək və doğma yurd yuvasına qayıtmışdır.

Rəfayılın şeirlərində vətən həsrəti, vətənə məhəbbət, yurd yanğısı, özünü daha qabarık göstərir. O, həm də kürd dilində şeirlər yazır. Şairin bir neçə şeirini oxuculara təqdim edirik və ona uğurlar diləyərək deyirik ki, gün o gün olsun, vətəndə qalibiyət şeirləri yazasan.

RABE, RABE!

Laçın maye li bin destan,
Birinən dil wek goncale.
Pir girane va qul, va jan,
Büye revoke, gel bə hale.

Rabe, rabe Azerbaycan!
Hilgir waran, ji dest maran.
Li ber neyar, bibe beran,
Bavpıre me Ristem Zale.

Rafayıl bə Laçın maye,
Va belaye, ax u vaye.
Va ci bager, va ci baye,
Gel bə ware, gel bə male.

LAÇİNÊ MIN TU LI KUYE?

Warê eylo, dîyarê baz,
Laçinê min tu li kuye?
Kane govend, kane "Qaz-qaz",
Laçinê min tu li kuye?

Li dîrok me dît pir-pir gesp,
Te firotin, dijmin kir qesp.
Dillerzîne li ser te hesp,
Laçinê min tu li kuye?

Li te gundan çıma revi?
Tu şemal bû, niha şevi.
Mortalê kurd bi çar devî,
Laçinê min tu li kuye?

Bila yekbe Azerbaycan,
Yekdî dibe bi dijmin jan.
Refayil jî bi te qurban,
Laçinê min tu li kuye?

Elə qovrulmuşam çıxıb çızdığım,
Həsrətinə dözmək olmur, ay Laçın.
Göynəyir sinəmdə hər bir an dağım,
Min-min zəhmətimiz olub zay, Laçın.

Xəyanətə qurban etdilər səni,
Düşmənə verdilər cənnət vətəni.
Qəlbimdə el dərdi, yurdun şivəni,
Olub qəmlə dolu olub laybalay, Laçın.

Sənsiz didələrim qan ağlayır, qan,
İnan, xilasına hazırlam hər an.
Yaralı ürəyim ayrılığından,
Olub qəmlə dolu bir saray, Laçın.

Vətəndə-vətənsiz olmaq bələdi,
Başlara töhmətdir qaçqınlıq adı.
Böyük tanrı olsun xalqın imdadı,
Dərd qəlbimdə olub laybalay, Laçın.

Bircə ciçeyini üzüb-dərməyə,
Şeylanlı kəndimə salam verməyə,
Bir dəfə üzünü gelib görməyə,
Olaydım bir uçan torağay, Laçın.

Rəfayıl, sənsiz qalmışam yetim,
Torpağına gəlib mən necə yetim?
Gecə də, gündüz də, budur niyyətim,
Şirin canım olsun sənə pay, Laçın.

LAÇIN DƏRDİ, LAÇIN HƏSRƏTİ...

Təbiətin ən füsünkar gözəlliyini özündə cəmləşdirib, xüsusi bir ecazkar cazibəyə malik olan, kiçik Qafqaz dağlarının qartallar oylaşı olan İslıqlı dağının ətəklərində, Laçın rayonunun Kamallı adlı bir kürd kəndi yerləşirdi. Ərazisi 1900 ha çatan bu kəndin təsərrüfatı 180-də, əhalisinin sayı isə 2000 nəfəri ötüb keçmişdi. Əhalinin əsas məşğulliyəti heyvandarlıq və əkinçilik idi. Kəndin o dövrə 800-900 baş iribuyuzlu mal-qarası, 6-7 min baş xırda buynuzlu davarı, meyvə və bostan məhsulları yetişdirmək üçün böyük bağ sahəsi var idi. Kolxoz təsərrüfatında isə 400 baş iribuyuzlu mal-qara, o cümlədən 150 baş sağmal inək, 4000 baş xırda buynuzlu davarı var idi. Əhalinin maddi və mənəvi vəziyyəti olduqca yaxşılaşmışdı. Camaatin istifadəsində 2 ədəd su artezian quyu, müasir tipli böyük mağaza, çörək bişirmə müəssisəsi, rabitə şöbəsi, 170 nəfərlik komutator, mərkəzi kitabxana, həkim məntəqəsi, on illik orta məktəb binası, tele ötürücü stansiya və s. var idi. Kənd gənclərinin təşəbbüsü ilə şəhər tipli mədəniyyət evi inşa edilmişdi.

Kolxozun iqtisadiyyatı çox güclü şək-

ildə inkişaf edir, əhalinin maddi və mədəni rifahı yüksəldir. Təsərrüfatın 2 ədəd kombayını, 3 ədəd tırtılı traktoru, 3 ədəd təkərli traktoru, 1 ədəd ekskavatoru, 8 ədəd yük avtomobili, yem dəyirmanı və digər kənd təsərrüfatı texnikası var idi.

Sabiq kolxoz sədri Cəfərov Ələddinin təşəbbüsü ilə bu zonada ilk olaraq kənddə elektrik dəyirmanı tikilərək son tamamla-ma işləri görüldür. Lakin bədnəm və mənfur qonşularımızın (onlara qonşu demək mümkünsə) məkrili və iyrənc siyaseti güllü-çiçəkli, axar-baxarlı erazilərimizi, münbit torpaqlarımızı zəbt eləmək, mənimsəmək niyyətləri çox-çox qabaqcadan hazırlanmış bir plan idi.

Demək olar ki, erməni faşistlərinə 1988-ci ildən doğma Azərbaycanımıza parçalamaq, torpaqlarını işgal etmək, xalqlarımızın başına olmazın müsibətlərini gətirmək üçün fürsət düşmüşdü.

1992-ci il mayın 8-də alınmaz qala olan Şuşa şəhərimizi zəbt etdikdən sonra, Ermənistən və Rus orduları Dağlıq Qarabağ və Ermənistən tərəfdən Laçın rayonunu mühəsirəyə aldılar. Tanklarla, toplarla və vertolyotlarda silahlannmış güclü hərbi birləşmələrə qarşı əliyalın camaat

nə edə bilərdi?

O zamankı hakimiyyətin səriştəsizliyi nəticəsində orduda özbaşınalıq, fərərilik baş alıb gedirdi. Laçın beş-on nəfər özünü müdafiə könüllü dəstələrinin ümidiనə qalmışdı.

Dövlət tərəfindən heç bir kömək göstərilmediyinə görə "Laçın dəhlizi" adı ilə məhşur olan Laçın-Şuşa, Laçın-Zabux yolu və bütövlükdə Laçın rayonu 18-i may 1992-ci ildə süquta uğradı.

Rus ordusu ilə birləşən Ermənistən ordusu əliyalın xalqımıza divan tutdu, kəndləri yandırdı, qız-gəlini, qoca-cavani, uşaq-körpəni əsir tutdu, başlarını kəsdi, xalqımızı soyqırma məruz qoydu.

Laçın şəhəri və 130-a yaxın yaşayış məntəqəsi, 60 min nəfərə yaxın olan əhalisi amansız bir faciə ilə üz-üzə qaldı. Rayon əhalisi respublikamızın əlli dən çox rayon və kəndlərinə səpeləndi.

Hal-hazırda, təkcə Kamallı kənd əhalisi, on iki müxtəlif bölgədə məskunlaşmış, məşəqqətli və amansız məcburi kökük həyatı sürürlər. Düz 14 ildir ki, vətən həsrəti onların qəlbini, ürəklərini parçalayıb üzür. Qocalarımız və orta yaşı əhalimiz, demək olar ki, yurd həsrətinə

dözməyib qurbət diyarlarda vətən həsrətiyle dünyalarını dəyişiblər.

Dövlətimizin məcburi köçgün və qaçqınlara göstərdiyi qayğı hamımız tərəfindən razılıqla qarşılanır. Lakin nə qədər firavan və qayğısız yaşasaq da bizə öz doğulub boy-a-başa çatdığını elimiz-obamız gərəkdir.

**Əzizim, vətən yaxşı,
Geyməyə kətan yaxşı.
Qurbət cənnət olsa da,
Ölməyə vətən yaxşı.**

-xalq bayatımız bizim dərdimizi çox dolğun bir tərzdə ifadə edir.

**Bu gün hüzün günüdür!..
Bu gün əzm günüdür!..**

Bu gün biz birləşib torpaqlarımızı qanımız bahasına olsa belə almalıyıq!

Alçalmış, təhqir olunmuş, şərəf və ləyaqətimizi geri qaytarlıq! Artıq vaxtdır, birləşib erməni cəlladlarını, torpaqlarımızdan qovub çıxarmalı, el-obamızı öz doğma yurd-yuvalarına qaytarlıq!

Xalq səbrsizliklə o günü gözləyir!

Vidadi Qurbanov

Hüseyin
Kürdoğlu

VƏTƏNDAS

Neçə min ildirsə xalqımın yaşı,
O qədər zamanın vətəndaşıyam.
Göy yaylağım oldu dağların başı,
Şirvanın, Muğanın vətəndaşıyam.

Dəyə də, muxru da, saray da qurdum,
Azığın yağlıların ağızından vurdum.
Uca dağlarımla yanaşı durdum,
Yenilməz məkanın vətəndaşıyam.

Xan Arazın oğlu, şah Kürün oğlu,
O Qorqud ozanım, o qoç Koroğlu.
Yerlərə yaraşlıq, göylərə bağlı,
Nə qədər dastanın vətəndaşıyam.

Savalan, Delidağ, İslıqlı, Qırıqız,
Çiyindən parlayır günəş, ay, ilduz.
Dənizim, çayım da yaşamaz odsuz,
Mən Azərbəstanın vətəndaşıyam.

Gərək Nizamiye dünya baş əyə,
Şer qürurlandı Füzuli deyə.
Bu yerde zəkalar ucaldı göyə,
Mən elmin-ürfanın vətəndaşıyam.

Vətəndaş şöhrəti ağırdır, ağır,
Bu yola gülə də, mərmi də yağır.
Dünyaya bir günəş yurdumdan doğur,
Bütün bu dünyanın vətəndaşıyam.

Səsi haqq səsidir qocaman tarın,
Kamanın çağlayı hey narın-narın.

Barî yê
Bala

ÖLÜMƏ BAX, ÖLÜMƏ

Dünən bu vaxt bağçada
Şirin söhbət edirdik.
Sakit idi bağça da,
Gəzməyə də gedirdik.
Teymur ölüb bu gecə,
Ölümə bax, ölümə!

Az qalırmış sabaha,
Yumub ala gözünü.
Deyə bilməyib daha
Farızə son sözünü,
Ölümə bax, ölümə!
Nə qədər ucuzaşış
Son illər bu ölümlər.
Dəniz coşub, çay daşib,
Çoxalıbdır zülümlər.
Ölümə bax, ölümə!

Bir yanda sel aparır,
Bir yanda qırır maşın.
Dağları sellər yarır,
Yuyur aparır daşın.
Ər itirir arvadın,
Arvad da öz yoldaşın.
Ölümə bax, ölümə!
Na qədər səmimiyydi,
Şirin idi söhbəti.
Zarafatlar edəndə
İnciməyirdi qəti.
Ölüm aparıb onu,
Ölümə bax, ölümə!

İşdən gəldim, dedilər,
Teymur sənəüb bu gecə.
Qəlbimdən keçdi nələr,
Necə sənəübüdür, necə?
Ölümə bax, ölümə!

Dünən gecə səmimi
Söhbət edib gülürdü.
Həmin o şadlıq dəmə
Onu gümrəh bilirdik.
Ölümə bax, ölümə!

Ədalət saziyla tufan qoparsın,
Bu sazin, kamanın vətəndaşıyam.

Burda açar gülü min bir diləyin,
Siz də Kürdoğluandan şer diləyin.
Bu suyun, torpağın, odun, küləyin,
Bu göy asimanın vətəndaşıyam.

3.5.2000

YENİLMƏYƏN
BİR BAYRAĞA DÖNDÜNÜZ

Yatın bu dağ sinəsində şəhidlər,
Sinəmizdə çapraz dağa döndünüz.
Qiş gecəsi zülmət ilə döyüşdə
Gur məşələ, şam-çırğığa döndünüz.

Nə gördünüz məkrli yer üzündə,
Kül oldunuz alovunda, közündə.
Anaların, bacıların gözündə
Qan qarşıq bir bulağa döndünüz.

Ölməyəcək yaralanmış bu məslək,
Məzarınız təpə-təpə al çıçek.
Doğuldunuz bu torpağın eşqitək,
Şəhid kimi bu torpağa döndünüz.

Zaman duya, dünya bizi dinləyə,
Ürəyimiz nişan oldu gülləyə.
Bakımızda yeni, ülvü Kəbəyə,
Qarabağda uca dağa döndünüz.

Qanımızda kükrəyəcək odunuz,
Qızıl qanla qara ləke yudunu.
Azadlıq dastan olmuş adınız,
Bu kitabda min varağa döndünüz.

Ziyarətə dalğa-dalğa sel gələr,
Gün olar ki, Təbrizdən də el gələr.
Yurdumuzdan qaçar qara kölgələr,
Od yurdunda gur ocağa döndünüz.

Tanıdariaq qaniçənin həddini,
Uçurdariaq mənəməliyin səddini.
Qoy xalqımız düzəltsin öz qəddini,
Yenilməyən bir bayrağa döndünüz.

Bakı, 17.02.1990

Barî
Bêwar
Teyfûri

YA XALIQ

Ya Xalqê jorî n, Xalqê dilovan,
Jî yana mera tû yî torî van.

Hî vî dikim te dest minda pənûs,
Çend beyta rəkim ez ji çarenûs.

Qedera me tim ne destə meda,
Bin destada man em hela serda.

Bo wê jî jî ne tim mera dijwar,
Rewşa gelê min xûd tera dî yar .

Ev dunya mezin mera tune cî ,
Em kuda diçin navin bineci .

Ne te xuluqand gerdûn, ev cî han ,
Her tist dest teda te kire beyan,

Te mera şandin kitəbən evra,
Te got biraye her kes bi hevra.

Î ro dilê min xuyaye kule,
Çî ma pey me dewran dukule.

Sal tən diçin dibine qurne,
Zilm, zora serme dema dikşî ne.

Qismətē me tim nañi n û şî ne,
Felek qe ji me dest venakşî ne.

Dijî me hertim dinya xemsare,
Lê be rte têkûz sere me xere.

Pir dem hin dewlet xudadə rəber,
Dijî me bəşik çima bûn kujer.

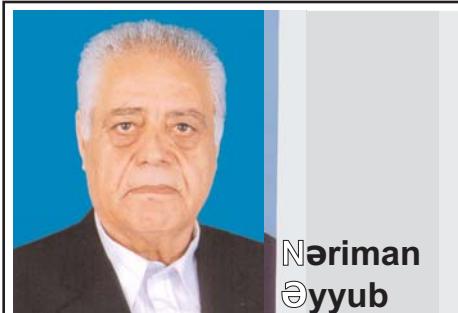
Bi top û tanga bi cekə giran,
Warê milyona dikine wérən.

Of pêş alemə pêş cave dune,
Emrê zarokan dikine finê

Dijî me zulm, zor tê wekilandin.
Xwî na me weha tim tê rijandin.

Dijî me zalim temam bûne yek,
Me dikin î nkar mera tən kelek.

Ne ruh distî nî tu ji mirova,
Kujerara çima desture eva?

Nəriman
Əyyub

QOCALIQ

Yaş yarıdan keçib, artıq qocaldım,
Üzün qara olsun, sən ay qocalıq.
Gəncliyimdə xeyli zəfərlər çaldım,
İndi saçə düşüb dən, ay qocalıq.

Yaxşı deyil qocalığın niyyəti,
Cavanlıq tək ola biləmməz qəti.
Dilin də dolaşır, çəşir söhbəti,
Başında dolaşır çən, ay qocalıq.

Dişlərim töklüb yeyə bilmirəm,
Ayağıma corab geyə bilmirəm,
Dil dolaşır, sözü deyə bilmirəm,
Sakitce olmuşam mən, ay qocalıq.

Gözəllər böyrüməndən indi yan keşir,
Məndən uzaqlaşır, xəlvət su işir,
Bu hal ürəyimin zəmisin biçir,
Rahat deyil indi bədən, qocalıq.

Jî yana meda davəjin gava,
Lê nañi nyê me nayê pêş cava.

Kujer jî na me tim dikan berbad,
Lê weha dunya çə bibe abad.

Vê dunya meda edalet nema,
Dema qî rdikin me nizam cî ma?

Sed carî lenet dunya zalimra,
Em amadene dunyak amî nra.

Dunêda gelo gunê me cî ye?
Xayê edaletê ku ma lê kuye?...

Ev dunya berbi xiravî yê dice,
Bê edebi yê avî tî ye riçə.

Berdewam dike ev cî han weha
Kes kesî hesnake bivî ne naha

Sebra te gellek tu tawê dikî¹
Kengê tofanê lêyî tê rakî ?

Jî yanêda her tişt
tim dijî heve,
Yek ber yekî tirsa
dûr-dûr direve.

Mirov jî ?...

Têkûz cî hana me
Cî hanek hove,
Zindî têda bûne
Kujer û rove,

Mirov jî ..?
Lê tawanbar kî ye
Sebebkar kî ye?

Belkî jî mirov
Hema bi xweye.

Lê ezmun, ezmun
Erdhej, lêhî , tofan.

Mirî yê bê gune nañi nyê mirovan
Lê ji bo çiye .

Bobelatêñ weha
Lê ji bo kîye ?

Çîma tirs û kuştin
Axi sebeb cî ye?

Gunehkar kî ye?
Cî hanek weha lê ji bo kîye?

Edalet nema
Wekhevî nema
Cî hana meda

Sebebkar kî ye?....
Axi çima, çima

Lê jî bo ci weha
Mebest çiye?...

Jî yanêda her tişt
Tim dijî heve

Yek ber yekî tirsa
Dûr-dûr direve.

Mirov jî .....

8.1.2012

Sevgi sevmək məndən çox uzaqlaşib,
Fikrim başımda tamam dolaşib,
Nəriman, Əyyub indi çəşidinqa çəşib,
Xəyalımlı dolanır tən, ay qocalıq.

YATAMMIRAM, ALLAHIM

Gecə keçir, yuxu qacib gözündən,
Yenə bu gün yatammiram, Allahım.
Oyanmışam, soruşuram özündən,
Arzulara çatammiram, Allahım.

Sanki dərya mənə olub çox dayaz,
Üzəmmirəm, ayaqlarımdır nasaz.
Bədənim qocalıb, ömür qalib az,
Dəryalarda batammiram, Allahım.

Fikirlərim bir-birinə qarışır,
Sanki onlar gecələrdə yarışır,
Xəyalımda sürüşdükə sürüşür,
Saxlamağa tutammiram, Allahım.

Bir pənahım indi qalib tek sənə,
Sənə baş əyirəm mən döñə-döñə,
Daim yalvarmağım olub ənənə,
Əkilsəm də bitəmmirəm, Allahım.

Nəriman Əyyuba qəm yaxınlaşib,
Fikiri çoxalıb, daşdırıqça daşib.
Əqlim də, başım da elə bil çəşib,
Xəyalımı qatammiram, Allahım.

ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN «ŞƏRƏFNAMƏ» ƏSƏRİ KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ

Əvvəli ötən saylарımızda

Mülkiyyət və vergi formaları. XV-XVI əsrlərdə Kürdistan, o cümlədən Bidlis əmirliyində əsasən aşağıdakı mülkiyyət formaları qeyd edilmişdir.

1. İqta
2. Suyurqal və tiyul
3. Mülk
4. Vəqf
5. Mülk xass
6. Camaat torpağı

İqta. XV-XVI əsrlərdə Bidlis və ona tabe olan nahiyyələrdə torpaq mülkiyyət formalarından biri də iqta torpaqları idi. Bidlisi «Şərəfnamə» əsərində XVI əsrə Muş nahiyyəsində 400-dən artıq iqta (iqta sahibi) olduğunu xüsusi qeyd etmişdir (76, 355).

Iqta mülkiyyət forması VII-IX əsrlərdə, yəni ərəb xilafəti dövründə də mövcud idi. Lakin getdikcə formasını bir qədər dəyişmişdir. Xilafət dövründə maaş tərzində xüsusi təbəqələrə verilən iqta torpaqları elə bir mülkiyyət forması idi ki, iqta sahibi onu nə sata və nə də bağışlaya bilmədiyi kimi, irsi olaraq varislərinə də verə bilməzdi. Yəni iqta, torpaq mülkiyyətinin şərti forması idi (6, 63).

Iqta sahibləri topladıqları verginin müəyyən hissəsini hökumət xəzinəsinə verməli idilər. Lakin sonralar iqta torpaqları orada yaşayan kəndlilərlə birlikdə sərkərdələr, əmirlərə və hakimlərə verilirdi (36, 109). Getdikcə qüvvətlənən iqta sahibləri onu öz varislərinə də verməye başladılar.

Kürdistanla qonşu olan ölkələrdə iqta mülkiyyəti bir neçə formada tətbiq edilmişdir. «Şərəfnamə»nin müəllifi öz əsərində onun formaları haqqında bəhs etməmişdir, lakin tədqiqat prosesində məlum olur ki, Bidlis və ona tabe olan nahiyyələrdə əsasən iqta torpağının ən kiçik forması olan «idari iqta» daha çox yayılmışdı ki, bu da əsəkrə xidmət müqabilində başçılara verilirdi.

Iqta torpağının əmirlərə xas olan hərbi iqta forması XV-XVI əsrlərdə artıq müşahidə edilmişdir. Bele məlum olur ki, həmin əsərlərdə şah və sultanlar tərfindən əmirlərə verilən suyurqal51 və tiyul52 «hərbi iqta» ni əvəz etmişdir.

Suyurqal və tiyul. Suyurqal torpağı alan hər bir əmir lazımlığından öz silahlı qüvvəsi ilə suyurqal verən hökmdara kömək etməli idi. Bu hal XV əsrədə çox yayılmışdı. Suyurqal torpaq irlən keçirdi. Həmin torpaq mülkiyyət formasına sonralar tiyul (34, 260) şəklində əmirlərə verilən torpaq mülkiyyəti də eləvə olundu. Tiyul sahibi-tiyuldar tabe olduğu dövlətə xidmət etməli idi: tiyuldar sahib olduğu torpağın gəlirindən müəyyən hissəsini götürmək hüququna malik idi. Tiyul şərti mülkiyyət olub yalnız tiyulverən hökmdarın icazəsi ilə irlən keçə bilərdi. Bundan sonra isə əmirliyin hökmdarına xas olan ocaqlıq53 torpaq mülkiyyətinə də kömək olurdu ki, bu da türklərə xas olan ərazidə daha çox yayılmışdı.

Mülk. Mülk iri və xırda mülkədarların ixtiyarında olan torpaq mülkiyyətine deyildi. Mülk torpaqlarından alınan renta vergisi torpaq sahibinin ixtiyarına keçirdi. Lakin onun təxminən onda bir hissəsi hökumət xəzinəsinə verilirdi (6, 63).

Mülk torpağını satmaq, bağışlamaq və varislərə vermək olarda. Eyni zamanda sahibi onu istədiyi vaxt vəqf də edə bilərdi. «Şərəfnamə»də deyildiyinə görə 1407-ci ildə Bidlis əmiri Məlik Şəmsəddin bir sıra binalarını vəqf mülklərinin tərkibinə daxil etmişdi (76, 380).

Vəqf torpaqları. XV-XVI əsrlərdə Bidlis əmirliyində mövcud olan mülkiyyət formalarından biri də vəqf torpaqları idi. Vəqf mülki, dini müəssisələrə: məscidlərə, xanəgahlara, xeyriyyələrə, məktəblərə və sairəyə xas olub, ehsan üçün verilən torpaqlara və binalara deyildi (36, 114).

XVI əsrin 1523-1532-ci illərində Bidlis əmiri Şərəf xan bir xeyriyyə binası tikdirərək, onu öz adı ilə «Şərəfnamə» adlandırmışdı. «Şərəfnamə»dəki məlumatə əsasən o, həmin xeyriyyəni maddi cəhətdən təmin etmək üçün bir sıra yaxşı binalarını, münbit torpaqlarını və kəndlərini həmişəlik olaraq ona vəqf etmiş və nəzarətçilər ((qeyyüm)) (Tolit) qoymuşdu (76, 437).

Vəqf mülklərindən alınan vergilər vəqf sahibinin vəsiyyəti əsasında ruhanilərin vasitəsilə dini müəssisələrə xər edilirdi. Buna görə də onun əsas hissəsini ruhanilər mənimsəyirdilər. İslam qanununa görə satılması və bağışlanması qadağan olan əsas vəqf mülklərini, bəzi hallarda ruhanilər iqta torpaqlarına çevirirdilər. Beləliklə də ruhanilərdən ibarət yeni feodallar sinfi meydana çıxırı.

XVI əsrin əvvəllerində başlayaraq, dini (şəhər və

sünni) cəreyinginən istfadə edən ruhanillər, vəqf mülklərinin gəliri vasitəsilə ən varlı feodallara çevrilərək, hökmədarların mənəvi dayağı oldular.

Mülk xas. Kürdistanın birinci dəfə bölüşdürülməsindən (1514-cü ildən) sonra kurd əmirliklərində mülk xas adına təsadüf olunur ki, o da osmanlılar Kürdistanı işğal etdikdən sonra əmələ gəlmişdir.

«Şərəfnamə»də qeyd edildiyinə görə, sultan məmurlarının öldürülməsində təqsirkar olan Süleymani əmirliyinin başçısı Şahvələd bəyin torpağı zəbt edilmiş və sultannın mülkü xassına qatılmışdı (76, 267).

Bu torpaqlardan əldə edilən gelir sultan xəzinəsinə gedib onun xüsusi ehtiyacına xərclənirdi. Ümumiyyətlə. Mülk xas şahların və sultanların sülaləsinə məxsus olan elə bir mülkiyyət forması idi ki, onu hətta icarəyə də vermək olarda (36, 114).

Camaat torpağı. Bidlis əmirliyində kənd əhalisinin ixtiyarında olan torpaq, meşə sahələri, meyve ağacları, olaqlar və saire camaat torpağı hesab olunurdu (6, 63).

XV-XVI əsrlərdə Bidlis və ona tabe olan rayonlarda bu kimi camaat torpağına çox təsadüf olunurdu. Əxlat rayonunda bağlılıq, meyvəçilik, üzümçülük və arıcılıq da xüsusi yer tuturdu. Onun meyvə növləri haqqında Bidlisi yazır: «Əxlat alması, armudu və əriyi təkcə Kürdistanın deyil, Azərbaycan və Ermənistan ölkələrində belə, şohrət qazanmışdır» (76, 251).

Bidlisi əmirliyinin Muş və Xnos rayonları yaxşı olaqlara malik olduğu üçün burada maldarlıq çox inkişaf edirdi. Bidlis Xnos yaylaqları haqqında yazırı: «Mənim babalarım zamanında kürdlər bu yaylaqlarda mal-qara saxlayaraq böyük mənfəət əldə edirdilər» (76, 355). Xnos nahiyyəsində o dövr üçün əhəmiyyətli olan yaxşı ərəb atları da yetişdirildi. Bütün bunlardan aydın olur ki, XV-XVI əsrlərdə Kürdistanında və o cümlədən Bidlis əmirliyində mövcud olan müxtəlif mülkiyyət formaları ilə yanaşı, köçəri kənd əhalisinə xas olan camaat torpaq forması da var idi. Bəzi tədqiqatçıların fikrinə, XII-XIV əsrlərdən sonra artıq camaat torpağı mövcud olmamışdır. Bize görə köçəri həyat şəraitini davam etdiyi ölkələrdə həmin torpaq forması hətta XVIII-XIX əsrlərdə belə, mövcud olmuşdur.

Nəzərdən keçirdiyimiz dövrdə Kürdistan əmirliklərində mövcud olan timar, sancaq54 və ocaqlıq adlanan torpaq formaları da «Şərəfnamə»də qeyd edildi, lakin müəllif onlar haqqında ətraflı bəhs etməmişdir.

Kürdistan və eləcə də Bidlis əmirliyində qoyunçuluq ən yaxşı gəlir mənbələrindən biri idi. Bu gəlir mənbələrindən əvvəller kurd, sonralar isə osmanlı zadəganları istifadə edirdilər.

Biz Kürdistan tarixini tədqiq edərkən əsərinə istinad etdiyimiz Bidlisi «Şərəfnamə» kitabında bir çox kurd zadəganlarının qoyunçuluq və maldarlıq vasitəsilə böyük sərvət sahibləri olduğunu görürük: «Şərəfnamə» də deyilir ki, Cəzirə hökmdarı əmir Məhəmmədin 12 min sağmal qoyunu... yüz min toyüğü var idi (76, 129). Bidlisi yazır ki: «Onun, əmtəə və əmlakından başqa, xəzinəsində iki yüz min Osmanlı altunu (qızıl pul) mövcud idi» (76, 131). Başqa bir yerdə göstərilir ki, Palo əmiri Cəmşid bəyin 10 mindən artıq sağmal qoyunu var idi. O, hər il öz sürüşündən 3 min erkək keçini satış üçün Hələb şəhərine göndərirdi. Bidlisi qeyd edir ki, o, həmin keçilərin boynunda 3 min dəst at nalını55 da Hələbə göndərmişdi (76, 186). Müəllif həmin nalların ümumi çekisinin 40 dəvə yükü olduğunu qeyd edir.

Bize görə Bidlisi burada bir qədər ifratlılığı yol vermişdir. Çünkü o zaman Kürdistan qara metaldan istifadə etmək hələ o dərəcədə inkişaf etməmişdir ki, təkcə bir əmir başqa ölkəyə ildə 40 dəvə yükü nal ixrac edə bilsin. Digər tərəfdən isə Kürdistan maldarlıq və əkinçilik ölkəsi olduğu üçün orada nala ehtiyac digər ölkələrdən daha artıq idi. Buna görə də, biz müəllifin bu fikri ilə razılışa bilmerik.

Beləliklə, kurd zəhmətkeşlərinin əməyi əvvəllərdə öz zadəganlarını, lakin XVI əsrin əvvəllerindən etibarən Osmanlı zadəganlarını varlandırmağa tərəf yönəldildi. Osmanlı hökumətinin zəhmətkeşlər üzərindəki istismarı qat-qat artırdı. «Şərəfnamə»də göstərilir ki, Mahdəst əmiri İlqas Osmanlı məmurlarına və Bağdad bəylərbəyinə itaat edərək, Bağdad xəzinəsinə hər il 40 minə qədər mal-qara verməyi öhdəsinə götürmüştü (76, 320).

Şübhəsiz ki, bu kimi ağır öhdəliklər ölkənin sərvətini tükəndirib zəhmətkeşlərin maddi həyat şəraitini çətinləşdirirdi. Osmanlı hökuməti kurd əmirliklərinin hətta yeraltı sərvət mənbələrinə də sahib olmuşdu. «Şərəfnamə» də deyilir ki, onlar Xnos nahiyyəsində çıxan ağ və qırmızı

dudzdan hər il 400 min axca məbləğində gəlir əldə edirdilər (76, 355).

XVI əsrin axırlarında Osmanlı məmurları Xnos nahiyyəsində balıq bol olan bir gölü dövlət xeyrinə icarəyə vermişdir. Bidlisi yazır ki, lakin həmin ildə göldən balıq çıxmadi (76, 356).

Beləliklə, başqa kurd əmirlikləri kimi, Bidlis əmirliyinin də Osmanlı himayəsinə keçməsi onun iqtisadi inkişafını ləngidir və kurd xalqı üzərində ağır vergi formalarının tədbiq olunmasına səbəb olurdu.

Vergi formaları. Bidlisi öz əsərində nə Bidlis əmirliyində, nə də Kürdistanın digər məntəqələrində kəndlilər üzərindəki müxtəlif mükəlləfiyyət və vergi formalarından, onun ölçüsü və miqdardan ətraflı surətdə bəhs etmişdir. Lakin, o, Bidlis və başqa kurd əmirliklərində tətbiq olunan bir neçə vergi forması və onun ölçüsü haqqında az da olsa məlumat vermişdir ki, biz onu Uzun Həsənin vergi qanunnaməsində görə bilərik. Buradan da belə bir nəticə çıxartmaq olar ki, İraq, Fars, Azərbaycan və Osmanlı torpağında tərtib olunan vergi qanunu Kürdistanada da həyata keçirilmiş.

Mənbələrdəki məlumatə əsasən Ağqoyunlu həkimiyətinin ilk vaxtlarından: yəni 1470-1477-ci illərdə Uzun Həsən qanunnaməsi hazırlanmışdır (64, 44).

Təkcə 1498-ci ildə Əkil kurd əmiri İsfəndiyar bəyə verilən suyurqal fermanında 31-e qədər müxtəlif vergi mükəlləfiyyətinin adı qeyd edilmişdir.

Xüsusile 1943-cü ildə İstanbulda nəşr edilən Ömer Lütfi Barkanının «XV-XVI əsrlərdə Osmanlı imperatorluğunə əkinçilik iqtisadiyyatının hüququ və mali əsasları» (130) adlı əsərində 1540-ci ildə Diyarbəkir haqqında verilən qanunun əvvəlinde yazılırdı:

(Tərcüməsi: Diyarbəkir vilayətinin qanunnaməsinin təfsili Həsən padşahın qanunu əsasında müəyyən edilmişdir).

Beləliklə, XV əsrin III rübündə etibarən Kürdistan ərazisində hökmədarlıq edən Ağqoyunlu hökumətinin verdiyi hər cür qanunların həmin ərazidə tətbiq edilməsinə heç bir şübhə yeri qalmır. Söz yoxdur ki, 29 il Ağqoyunlulara tabe olan Bidlis əmirliyində də həmin qanunlar həyata keçirilmişdir.

Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, Çaldırın mühəribəsindən sonra Osmanlı hökumətinin kurd əmirliklərindən aldığı vergilər Diyarbəkir xəzinəsinə toplanırdı. Ona görə də həmin qanunnamənin (Diyarbəkir haqqında verilən vergi qanunnaməsinə) bütün kurd əmirliklərində tətbiq edilməsini qeyd etmək olar.

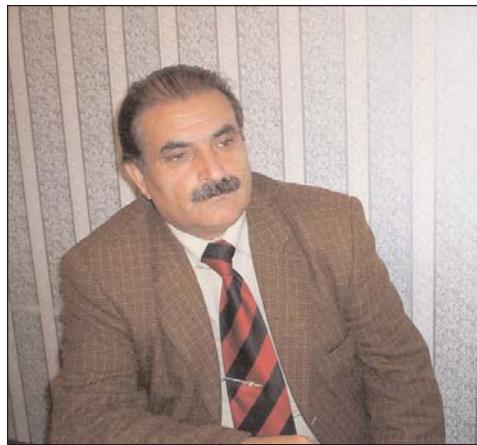
Uzun Həsən qanunnaməsindəki bir sıra vergilərin forma və ölçü sovet tədqiqatçıları tərəfindən tədqiq edilmiş və onun elmi izahı verilmişdir (25, 190-193; 33, 39-49).

Bidlisi həmin qanunnaməni həm keçmiş, həm də öz dövrü ilə müqayisə edərək yazır: Həsən bəy ədavəti padşah ididi. O, rəiyyətdən mal (vergi mükəlləfiyyəti – Ş.M.) alınmasında elə bir qanun qoymuşdu ki, hal-hazırda da İraq, Fars və Azərbaycan şahları o qanunu tətbiq edirlər (78, 120).

Ardı var

ZƏNGİN ETNOQRAFIYA VƏ

Yeddi ilə yaxındır ki, el
ağsaqqalı, şair,
tərcüməçi, ta-
rixşunas, tədqiqatçı-alim, otuza qədər şe-
ir, tərcümə və tədqiqat əsərlərinin müəllifi
Şamil Əsgər Dəlidağ aramızda yoxdur.
Onun xatirəsinə etiram əlaməti olaraq
oxucular tərəfindən sevilə-sevilə oxunan
"Dəlidağa salam" poemasının təhlilini
verməyi özümüzə borc bildik.

İstedadlı şair, tanınmış tərcüməçi, folklorşunas alim Şamil Dəlidağ Azərbaycanın ulu şairi Məmmədhüseyin Şəhriyarin "Heydər babaya salam" poeması üslubunda yazdığı, lakin onu təkrarlamayıb qələmə aldığı "Dəlidağa salam" poeması etnoqrafiya və folklor nümunələri ilə olduqca zəngindir. Babalarımızdan qalan bu qiymətli yadigarlarım bir çoxunu Şamil müəllim itib - batmaq təhlükəsindən xilas etmişdir.

"Dəlidağa salam" poemasının müəyyən hissəsi ilk dəfə 1968 - ci ildə "Azərbaysan gəncləri" qəzetiində "Dağlar, arxalı dağlar" adı ilə çap olundu. Bu böyük sensassiyaya səbəb oldu. Şamil Dəlidağ üç ay ərzində beş mindən artıq məktub aldı. Məktubu yazanların eksəriyyəti yaşılı adamlar idi. Onlar yağırdılar ki, bir - birimizi tanımir, siz bizim keçidiyimiz ömr yolumuzu necə öyrənmisiniz ki, başımıza gələnləri olduğu kimi qələmə almısınız?

O zaman kimi dindirirdin, Şamil müəlli-min poemalarının əksər hissəsini əzbərdən deyirdi. İndi de onları yadda saxlayanlar həddindən çoxdur. Sonralar bu poema natamam şəkildə Şamil Dəlidağın iki kitabında "Dəlidağın şöhrəti" adı altında oxuculara çatdırıldı. Nəhayət bu poema "Dəlidağa salam" adı ilə şəkillərlə ayrıca, 160 səhifəlik kitab şəklində 2005 - ci ildə işiq üzü gördü. Bizə elə gəlir ki, bu kitabda olan zəngin etnoqrafiya və folklor nümunələrini geniş yaymaq, yaddaşlara köçürmək, onlardan elmi işlər yazmaq, hətta kino - filmlər çəkmək olduqca gərəklidir. Çünkü çoxlarının bilmədiyi bu adət - ənənələr xalqımızın mənəvi tarixidir. Belə mənəvi tarixi isə unutmağa haqqımız yoxdur.

Sübəsiz ki, bir məqalədə "Dəlidağa salam" poemasının məziyyətləri, onun əhəmiyyəti haqqında geniş səhbət açmaq mümkün deyil. Biz misallar götirməklə hörəməli oxucularda müəyyən təsəvvür yaratmağa çalışacaqıq. Şair, geniş bir fəsildə poeməni Dəlidağın vəsfi ilə başlayır:

Dəlidağın harayı var, hayatı var,
Tutqu, Tərtər, neçə - neçə çayı var,
Onun Kürdə, Xəzərdə də payı var,
Qarabağ su göndərir, can verir,
Torpağına heyat verir, qan verir.

Dəlidağın harayı var, hayatı var,
Üstümzdə böyük haqqı - sayı var.
Torpağının qızıl - gümüş layı var,
Elimizin sərvətidir Dəlidağ,
Yurdumuzun şöhrətidir Dəlidağ...

Dəlidağım, çox çökmişik səfanı,
Sinmişik ilqarını, vəfanı,

Gördüyüümüz yaxşı günü, cəfani ,
İstəmirem tarixlərdən silinsin,
Gərək yazam ,nəsillərə bilinsin.

Övvələr ayın üzü tutulanda mis qazanla-
ra döyərdilər, yağmur olanda "Qodu" gəzdi-
rəndlər, quraqlıq baş verəndə dul arvadı
ulağa mindirib bulaq üstündə ulağın başını
yuyardılar, pişiyin üzünü yalamasını qonaq
gelmə əlaməti sayardılar, uşaşa nəzər dəy-
məsin deye onun paltarının üstüne "göz-
muncuğu" asardılar. Bir çox belə adət-ənə-
nələri Şamil Dəlidağ yerli - yataqlı qələmə
almışdır:

Dad çatarmı keçən günün dadına,
Nələr düşər gör adamın yadına:
Ay tutulsa yetişərdik "dadına",
Tez - tələsik mis qazanı döyərdik,
Ay çıxantək özümüzü öyərdik.

Biz yağmurda əldə "qodu" gəzərdik,
Keçəlləri qırıx düyüne düzərdik.
Yer tərpənsə bunu belə yozardıq:
Qızıl öküz ürpəndirib tükünü,
O götürür bu dunyanın yükünü.

Yağmur kəsilsin deye qırıx keçəlin adı-
ni çəkib hərəsinin adına ipdə bir düyüñ çal-
maq əlac sayılırmış. Əfsanəyə görə guya
Yer kürəsi "Qızıl öküzün" üstündə bərqərər
olub. O tükünü tərpətdikdə zəlzələlər baş
verir.

Əkin - biçin dözməyəndə qurağa,
Dul arvadı mindirərdik ulağ'a,
Dilə tutub aparardıq bulağa,
Yazıq heyvan bulasa da başını,
Yudurdardıq təpəsini, qaşını.

Öyrənmişəm adətlərin yüzünü,
Söyləyərəm əyrisini, düzünü,
Əger pişik yarasayıdı üzünü,
Qonaq gelmə əlaməti bilərdik,
Ev - eşiyi süpürərdik, silərdik.

Şamil Dəlidağ çox haqlı olaraq yazır ki, bu adəti ilk dəfə ortaya atan adam müdrik bir şəxs olubdur. Mədəniyyətin geri olduğu dövrlərdə belə bir adətə əməl etmək evlərdə səliqə - səhmanə yaradılmasına səbəb olmuşdur. O, bildirir ki, bizim kənddə də pişik

üzünü yalayanda gəlin qonşulara xəbər verirdi ki, pişik üzünü yaladı, qonaq gələcək. Bütün qonum - qonşular əl-ayağa düşüb evləri səliqə - səhmanə salırdılar, xalça - kili, yorğan - döşəyi çölə çıxarıb doqqazdan asar, günə verib temizleyirdilər. Buradan məlum olur ki, belə adət - ənənələrin əhəmiyyəti az olmamışdır.

Belimizə bağlayardıq sanbağı,
Çəkilsəyidi paltarın bir saçığı,
Sökülərdi əlli yerdən yamağı,
Yenə üstən "gözmuncuğu" taxardıq,
Bədnəzəri yandırardıq - yaxardıq.

İndi "sambağı" və "saçağı"n in nə demək olduğunu bir çox gənclər bilmir. "Sambağı" "samibağı" deməkdir. Heyvanın boynuna böyünduruq qoyanda ona "samı "ları əyri ağaclara keçirib bağlayırlar. Bu bağa "sambağı" ("samibağı") deyirlər. Əlçimi cəhrəde nazik əyirib saçaq alırdılar. Saçاقla şal pencək - şalvar və başqa paltarlar yamanırmış.

Qədim adətlərə görə xəstə adam təfəngin üstündən keçsə, o, düz atmaz. Təzə bar verən ağaca hamilə qadın baxsa, ağac bar verməz. Aralığa qan davası düşəndə hörmətli bir qadın yaylığını ortalığa atanda dava dayanar, başıq yaranar. Evdə qayçı ağzı açıq qalsa ər - arvadın arasında dava - dalaş düşər. Uşaşq beşiyi boş yırgalansa, uşaşq xəstələnər. Biçaq yerə düşər evə kişi qonağı gələr, qaşiq yerə düşər arvad qonağı gələr.

Belə adət - ənənələrin çoxunu Şamil müəllim öyrənmiş və onları şeir dili ilə oxuculara çatdırılmışdır.

Gərək ovçu dönsün hədsiz həssasa,
Tüfənginin üstən xəstə adlasa,
Axtarsa da çarə tapmaz xilasa,
Düzungün atmaz, yandan keçər gülləsi,
Zənn eyləyər əyilibdi lüləsi.

Bari təzə versə, vay - vay o günə,
Bir hamilə qadın gəlsə üstünə,
Bundan sonra işlər düşər düyüñə,
Həmin vaxtdan mer - meyvələr əksilər,
Çiçəkləməz, ağaç bardan kəsilər.

Bir - birinə rast geləndə daş - qaya,
Söz çəpləşib dava düşə araya,
Tez bir qadın yetişərdi haraya,
Yaylığını ortalığa atardı,
Qandavası sovuşardı, yatardı,

Evdə qayçı ağızı açıq qalandı,
Buna görə dedi - qodu olanda,
Ərlə arvad dava - dalaş salanda,
Dava salan el içinde qımandı,
Hər bir adət döñə - döñə sinandı.

İçi boşsa yırgalasan beşiyi,
Bəla tapar bütün evi - eşiyi.
Xətər yetər, uşaşq tapmaz dincliyi,
Xəstələnər dava - dərman etməsən,
Əlac tapıb imdadına yetməsən.

Bıçaq yerə düşsə, var bir sınığı,
Axşam evə gələr kişi qonağı.
Qaşiq düşsə - arvad gələr şər çığı,
Səbebini özün düşün, son ara,
El deyəndən çıxməq olmaz kənara.

Köhnə günlər, yaşayış tərzi, olub - keçənlər, icra edilən oyunlar, ustad aşiqlar, yer - yurd adları, ağsaqqala hörmət, ilaxır çərşənbə və novruz bayramı günü xatiroləri, əkin - biçin adətləri, qan barışı, əlamətlər, yüz yaşını keçənlərin zirəkliyi, bir sözə baba və nənələrimizin keçirdikləri gün - güzəran poemada özüne geniş yer almışdır. Şamil müəllimin deyilənlər barədə qələmə alıqlarının bəziləri ilə tanış olaq.

Tək bacalı qara damda olardıq,
Ortasında od - ocağı qalardıq.
Dörd - beş uşaşq bir yorğana dolardıq,
Təpikləşib yorulmuşuq, yatmışıq,
Belə - belə boyə - başa çatmışıq.

Tozağacı tapıb onu soyardıq,
İçi çürük ulasları oyardıq,
Qabığını şələmizə qoyardıq.
Yaxşı - yaxşı qovurardıq ocaqda,
Saxlayardıq qısa kündə - bucaqda.

Həyatımız gəlib keçdi çox acı,
Tapılmadı dərdimizin əlacı.
Üzərliyi, dağdağanı, ardıcı,
Dəhlizdəki dirəklərə çalardıq,
Göz dəyməzdə, "sağ - salamat" qalardıq.

Əmim tapıb qaşiq, muncuq, toy şalı,
Çinin üstə düzəldərdi maralı,
Düzüldək ondan xeyli aralı,
Aşiq sazda havasını çalarıdı,
Oynadıqca hamı heyran qalardı.

Gərək yerə iri palaz sərəydik,
Mehraliya yaxşı fikir verəydik,
Sonra "Kilim - arası"nı görəydik,

Xain arvad kişisini satardı,
Axırda öz cəzasına çatardı...

Carıqlara qotazlı bağ taxardıq,
Loğva - logva dönüb ona baxardıq,
Qızlar görsün deyə kəndə çıxardıq...
Görünsə də şal - şalvarın yamağı,

Yenə daldan qaldırdıq papağı.

Aşıq Ali burda gəzdi dolandı,
Qoşma, təcnis bir - birinə calandı.
Məclislərdə qəlbərə od qalandı,
El - obanı qəmli görəsə ağladı,
Neçə - neçə ölməz dastan bağladı.

Ələsgərin söz qoşduğu Güləndəm,
Nənəpəri, Əсли, Minəş, Güləndəm,
Nazlı yeris, maral baxış, gül əndəm,
Dəlidağda sona kimi süzüblər,
Gül yaxaya tər çiçəklər düzüblər.

"Aşıq Şəmkir Dəlidağdan keçəndə",
Çiçəklərini sonalayıb seçəndə.
Ağır ellər "Sarı yer"ə köçəndə,
Şair Vurğun burda coşa gəlibdi,
"Saz tutub, söz qoşub" xoşa gəlibdi.

Şamil müəllim, 1977 - ci ildə çap etdirdiyi "Dağların hikməti" kitabında "Yeddi hünər" adlı xalq oyunundan söhbət açmışdır. O, bu maraqlı oyunu öz doğma kəndi Ağcakənddə və qonşu Oruclu kəndində uşaqlıq dövründə görmüşdü. "Dəlidağa salam" poemasında da "Yeddi hünər" yeddi oyundan ibarətdir. Hər oyunda iştirak edən adamları da, heyvanları da, əşyaların da sayı yeddi-dir. Bu da onu göstərir ki, bu oyun çok qədim dövrlərdə "yeddilik" say sistemi olan vaxtlarda meydana gəlmişdir.

2000 - ci ildə Şamil Dəlidağ İçərişəhərdə təşkil etdiyi və 10 mindən çox tamaşaçının baxdığı "Bədii etnoqrafik sərgi"də "Yeddi hünər" oyunu da həvəskar rəssam Aynur Novruzovanın çəkdiyi şəkillər əsasında nümayiş etdirildi. Tamaşaçılar bu oyunu çox böyük maraqlı göstərdilər.

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə Şamil müəllimin Kəlbəcərdə yaratdığı, adı dillər əzbəri olan muzeydə olmuş, "Ədəbiyyat" qəzetiində, sonra "Gəlin açıq danişq" kitabında ("Azərnəş", 1988, səh. 89 - 97) dərc etdirildiyi "İstisu dedim ürəyim yandı" adlı məqaləsində bu muzeyə geniş yer vermiş, "Yeddi hünər" oyununu heyvətamız adlandırmışdır. Min - min təssüflər olsun ki, bu zəngin muzey erməni quzğunlarının caynağına keçdi.

Əsasən Novruz bayramı günü və başqa şənliklərdə "Yeddi hünər" oyunu oynanılır. Əvvəlcədən bir sayılan ağsaqqalın və hörmətli bir ağbirçeyin başçılığı ilə oyuna ciddi hazırlanmış işləri görülür.

Meydانا yeddi atlı gəlir. Bir qədər aralıda olan yolum qırğında bağlanmış yeddi erkək qoyun görünür. Hansı çapa - çapa əyililər o erkəklərdən birini qucağına qoyub dayanmadan yoluna davam edib müəyyənləşdirilmiş yərə çatdırıa bilsə, yarışın qalibi olur və mükafatlandırılır.

Bütün kənd camaatinin toplaşlığı yerin qarşısına hərəsinin əlində çomaq olan yeddi çoban gəlir. Onlar növbə ilə əlindəki ağacı yuxarı qaldırır. Hər çoban əlindəki ağacla onun ağacına zərbə vurur. Əgər bu 6 zərbə nəticəsində yuxarı qaldırdığı ağac onun əlindən çıxmasa o, qalib hesab olunur və ağsaqqal ona imkandan asılı olaraq ya bir yarınca, ya bir papaq və ya başqa bir əşya hədiyyə verir. Zərbə nəticəsində ağacı əlin-dən çıxan çoban möglub sayılır.

FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

Meydanın yaxınlığında hasarın (ağılın) içərisində 7 buğə və ya camış kəli görünür. 7 nəfər kişi gəlir. Onun hərəsi bir - bir bu bügələrin və ya kəllərin boynunu qatlayıb yerə yixa bilsə qalib kimi nəmər alır.

Qarşıya hər birinin əlində 7 corab mili olan 7 qız gəlir. Müyyəyen edilən vaxta kimi hansı qız daha çox və qəşəng corab toxusa ağbirçək o qalibə "kalagayı", "büzmə" və ya "kurdi" paltarı ərməğan edir.

Camaatin öünü hər birinin əlində bir "lopa" (ağaçca sarınaraq yağılmış və ya neftlənmiş keçə) 7 cavan gəlir. Aralıqda, hündür bir yerdə alovlambil yanın ocaq görünür. Kim sürətlə həmin hündürdəki ocağın alovu ilə "lopa" sini yandırıb birinci geri qayıtsa, mükafatın sahibi olur.

Yerə 7 çöp bastırılır. 7 nəfər hərəsi əlində yeddi daş gəlir. Hər kim hər daşla bir çöpü - 7 daşla çöpün yeddisini də vurub qira bilsə, aldığı nəmər onu sevindirir.

Qabaqcadan 7 gəlinin hərəsi bir qazanda xörək bişirməyə başlıyır. Mərasimin sonunda camaat onların bişirdiyi xörəyin hansını daha dadıl hesab etse, ağbirçəkdən mükafat almali olurdu.

Göründüyü kimi "yeddi hünər" oyunu insanlara zirəklilik, sağlamlıq, hünər göstərmək məhareti, qabiliyyəti və s. aşılıyır. Şamil Dəlidəq "Dəlidəga salam" kitabında adları çəkilən oyunları belə vəsf edir.

Başlananda "Yeddi hünər" oyunu, Sanki bir el keçirərdi toyunu. Çapar yerdə götürərdi qoyunu, Qucağına alıb atı çapardı, Yeddi igid belə hünər yapardı.

Yeddi çoban mərd meydani qurardı, Ağacını uca tutub durardı, Hərə ona bircə dəfə vurardı, Kimin əldən çıxmasyadı ağacı, Gülmüşəyib yar baxardı qıygacı.

Yeddi buğə qatılardı ağıla, Az qalırkı helləşmədən dağıla, Belə güləş bənzəyirdi nağıla, Kim onları boyunlayıb yıxardı, Qazanardı nəmər, qalib çıxardı.

Yeddi gözəl sığal çəkib telinə, Çağla ipi götürərdi əlinə, Corabını toxuyardı milinə, Bir ağbirçək son sözünü deyərdi, Qalib gələn "büzmə" alıb geyərdi.

Yeddi nəfər dağ başına qaçardı, Od yandırıb geri addım açardı, Qanadlanıb sanki quşək uçardı, Tez qayidan hədiyyəni alardı, Məclis əhli ondan razı qalardı.

Yeddi çöpü bastırıldıq torpağa, Başlayardıq bir - bir nişan almağa, Çalışardı hamı qalib olmağa, Hərəsini bir daş ilə vuranlar, Nəmər alıb sayılırdı bəxtiyan.

Yeddi gəlin bişirərdi çörəyi, Ayri hazır eyləyərdi xörəyi, "Al, dad", deyə titrəyirdi ürəyi, Daha dadlı oldu kimin bişmiş, Nəmər aldı, yoxa çıxdı təşvişi.

Bizə elə gəlir ki, bu tərbiyəvi əhəmiyyəti böyük olan oyunları itib - batmaqdən xilas edən, onu təfsilatı ilə dərindən bilən Şamil Dəlidəğin bu qiymətli keşfi barədə ki - no - film çəkilənləridir. Belə bir kino - film hər yerdə, başqa ölkələrdə də müvəffəqiyyətlə nümayiş etdirilər və şöhrət qazanar. Zənnimcə, əlaqədar təşkilatlar bu haqda düşünməli və belə bir kino - filmi meyda - na çıxarmalıdır.

Keçmiş dövrlərdə həkimlər çox az ol - duğuna və xüsusən uzaq dağ rayonlarında oxumuş həkim olmadığına görə elin müdrikləri bitkilər vasitəsi ilə xəstələri müalicə edirdilər. Şamil müəllim kənd - kənd dolanmış, belə bitkilərin həsnin hansı xəstəliyə dərman olduğuñu öyrənmiş və "Dəlidəga salam" poemasının "Məlhəmlər"

fəsilində, bu barədə şer dili ilə söhbət açmışdır. Kitabda 84 dərman bitgisinin rengli şəkilləri çap olunmuşdur. Şamil Dəlidəq onların daha çox hansi xəstəliklərinə olacağının oxucuya çatdırılmışdır. Nümunə üçün bu bitkilərin nəyə dərman ol-

duqları ilə tanış olaq.

İncidəndə mədə, şəker, qanaxma, "Gicirtkən"di dərman, tapıb, ta qorxma, İşlət "Cili" - qankəsəndi, sinixma,

Ağriyanda qarin, ürək bulansa, Şəksiz, inan, "Nanə" döner xilasa.

"Damotu"yla - əsəb, sinir, baş, ürək, "Batbat" ilə ağrı, mədə etmə şəkk, Əlac tapır, bilək bunu biz gərek, Mədə, astma, göz sağaldır "Dəlibəng", İflis ilə o hünərlə edir cəng.

"Qıf otu"dur dərman zehnə, yaddaşa, Qanaxmani "Tərxun" kəsir bir başa, Sağalsın diş, mədə, nəfəs - çox yaşa, - "Andız" daha əlac edir gör nəyə, Soyuqdəymə, saqqov, yara, mədəyə.

"Solmaz çiçək" son qoyur çox təşvişə, Sağaldır öd, mədə, böyrək həmişə. Astma olsa "Sürvəni" sal sən işə, "Boymadərən" qanaxmaya, yazvaya, Böyrəye də çata bilər haraya.

Yara, vərəm, astma, bəlgəm - insanı - Bezdırəndə, gəzdirik "Dəvə - dabanı". "Üskükötü" zehnin oldu amanı.

"Topuztikan" malik idi faydaya, Təsirindən sinir düşür qaydaya.

"Vaxtsızçıçək" - gec sağalan yaraya, Əsəbə də döñə bilmər şəfaya, Selikdəsə "Səhlab" yetir haraya, "Yatiqqanqal" uşaqdakı şəkərə, Çarə edir sarılığa, həm tərə.

"Gənəgərçək" - həm yaraya, həm saç, Cəhd eyləyir əlac üçün yol aça. "Quşəppəyi" qanı kəsir dərd qaça, "Qaraqınq" qoya bilir əsası, Yuxyusuzluq, gedir başın ağrısı.

Duzlaşmaya, böyrək, şəker, yazva, yel, "Kortum" ilə tez sağalar bilir el. Əsəb, mədə, "Kəcavərə" atır əl, İştah, zehin, yuxusuzluq dərdinə, Qalmayıbdı "Şüyüd" əsla biganə.

Təstiğ edir bunu çoxdan səhiyyə, "Söyüdügülli" qüvvət verir ürəyə. Müdrükərdən eşitmışik tövsiyyə, Sixilanda əsəb axtar "Xaçgülü", "Qızılçətir" olur işdah öncülü.

Sətəlcəmin əlacıydı "Qantəpər", "Qırbuğumu" biz tanidiq qankəsər, Yara, böyrək çarəsiydi müxtəsər, "Gülxətmi" ydi soyuqdəymə məlhəmi, Yox edirdi o astmanı, bəlgəmi.

Bu və ya digər dərman bitkilərindən istifadə edərək, insanlar baş verən xəstəlikləri aradan qaldırıb uzun ömür sürürdülər.

Məsələn: Kəlbəcər rayonunun Ağca-kənd sakini Qudiyev Əlis Novruzəli oğlu 157 il ömür sürmüdü. Onun anadan olma tarixi həkəl olunan məcməyi Kəlbəcər Tarix - Diyarşunaslıq muzeyində bir eksponat kimi düşmənə qaldı...

Poemada Əlis kişi haqqında aşağıdakılara oxuyuruq:

Əlis kişi 150 - yə çatanda, Yumurtaya sərrast güllə atanda, Quşək qalxıb at belinə yatanda, Dəli köhlən, ulduz kimi axardı, Hami ona heyran - heran baxardı.

Bir çox müdriklər soyuq suda, hətta qışda çaydakı buzu sindirib onun arasındakı suda çimməklə sağlamlıqlarını qoruyurdular. Belə kişilərdən biri Kərim kişi olmuşdur ki, ona poemada aşağıdakı bənd hərədilmişdir:

Kərim kişi qışda buzu dələrdi, Bu çəsmədən yaman xoş gələrdi, Nə bir ağrı, nə bir azar bilərdi, Yüz yaşında sax tutardı belini,

Xalqın belə bir adəti olmuşdur: Araya qanlılıqlı düşəndə adam öldürənin ağsaqalları barışq üçün ölen adamın qohumlarına minnətə gelərdilər. Şərt kəsildə ki, adam öldürənin boynuna gəfən keçirilsin və ölenin evinin qarşısına gətirilsin. Kəfənən bürünənin boynundan yarı açıq şəkildə bir

gilinc da asardılar. Öldürən tərəfin aqsaqqalı hər iki tərəfin adamları yiğışlığı yerdə ona yaxın gəlirdi. Əgər o, qanlıni bağışlamasayı, qılinci qinindən çıxarıb bir cavana verardı. Həmin cavan qanlının böynunu vur-sayıdı, heç kimin dinməyə haqqı olmazdı. Əgər o, qılinci götürüb qinina salsayıdı, bu o demək idi ki, günahkarı bağışladı. Bundan sonra barışq məclisi qurulardı. Hər iki tərəfin adamları bir süfrədə çörək kəsərdilər və bundan sonra onların arasında möhkəm dostluq yaranardı.

Şamil müəllim bu gözəl el adətini poemada aşağıdakı kimi təsvir etmişdir:

EL - obamız qanı qanla yumazdı, Müdrük sözü qəmi biçən dəryazdı.

ötüşsün, diləklə başa yetsin.

İlin axırında tonqala yaş ağac qalamaq günah sayılırdı. Belə hesab edərdilər ki, onu qalayana sədəmə toxunar, qəh-qəhərə dütürə olar.

İlxarı çərsənbədə baltanın küpü ilə meyvə ağacını yavaş vuranda, onun da-ha çox bar gətirəcəyini guman edirdilər.

İlxarı səhər tezdən suyun üstündən keçmək, saxsı qabı daşa çırpıb qırmaq qəm - qəherin və ağrıların yox olacağına inam ya-radırdı...

Yenice dil açan usağı kişi qucağına qoyub onun ovçuna isə toxum qoyurdular. Uşaq toxumu şuma səpələyirdi. Belə guman edilərdi ki, ilk toxumu uşaq səpəndə zəmi gə-limli və bərəkətlə olardı.

Belə inac vardı ki, ağaca baxa-baxa baş daransa, darayanın tükü töküldər.

Təzə qırxılan yunu köhnəyə qatmaq çobanın tezliklə belinin büküləcəyinə və sürünen yunu-nun tökülcəyinə səbəb olardı...

Qoyun qırxılarda ona su göstərən o, qırxılıq düşərdi, bu da qoyunun kəsilməsinə gətirib çı-xarardı...

Elə hesab edirdilər ki, insan fikro dalanda onun üzü və yanaqları qızarsa, demək kimsə onun qeybətini edir, qarasınca danışır...

Poemada belə adətlərdən istenilən qədər qələmə alınmışdır.

Bu adət-ənənələrin bir çoxunu əhəmiyyətli olmasının barədə fikir yürütməklər olar. Lakin bu ay-rica və geniş bir tədqiqat işinin mövzusudur.

Şamil müəllim poemaya "Dəlidəga həsrətik" adlı bir fəsil də əlavə etmişdir. O, bu fəsilde müqəddəs torpaqlarımızın, o cümlədən Dəlidəğin mənfur düşmənin elinə keçməsindən, onun qorunmasına ciddi qayğı göstərilmədiyindən yana-yana danışır. O, Dəlidəga müraciyyətlə deyir:

Sənsiz bir çox qoca, çavan itirdik, Ürəklərdə qəm zəmisi bitirdik. Orda-burda min-min tabut götürdüük,

Yüz yerdə var bircə elin məzarı, Bağlanıbı bəxtimizin bazarı.

Qarı düşmən arxalandı "dayı" ya, Dovşan idı, döndü vəhiyi ayya. Yurd qoyuldu yaman alqı-satqıya, İçimizdən bizi yedi qurdumuz, Daşnaklara tapdaq oldu yurdumuz.

Yağlıları tələsine salarıq, Geci-tezi biz qələbə çalarıq.

Əldən çıxan torpaqları alarıq,

Milyon qaçqın qaydır öz yerinə, Arzu, həyat bizə döner şirinə.

Ay Dəlidəq! Qurban olum adına, İnan sənsiz qəlbimizin oduna.

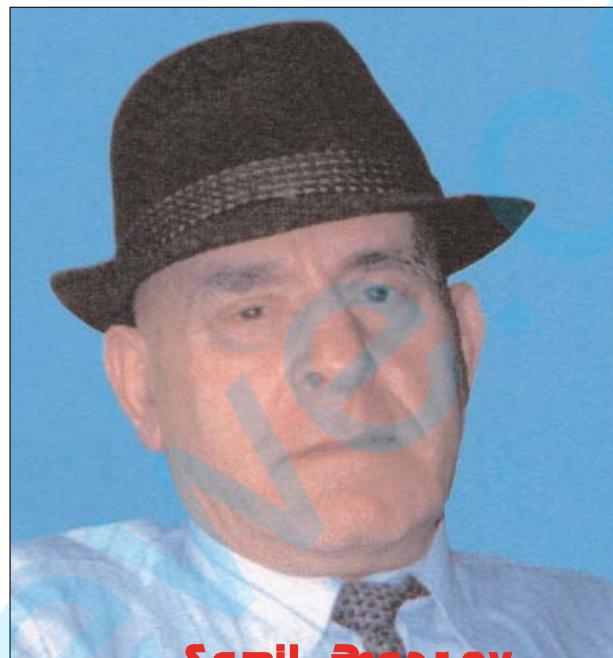
Yəqin bir gün yetişərik dadına, Yalvarıq günahlardan keçərsən,

Kimdir güclü? - Özün ölçüb-biçərsən.

Biz "Dəlidəga salam" poemasından çox qıssı bir söhbət açmalı olduq. Babalardan qalan adət-ənənələr, folklor nümunələr, çox qıymətli mənəvi, tarixi yaddaşlardı. Bizim bu mənəvi tariximizi unutmağa heç bir haq-qımız yoxdur. Arzu edirik ki, Şamil Dəlidəğin bu kitabında cəmləşən adət-ənənələr, oyunlar geniş tədqiq edilsin, onlardan sən-nəciklər düzəldilsin, kino-filmər çəkilsin və bu kimi başqa tədbirlər müəyyən edilib icra olunsun. Belə olarsa babalardan bize gəlib çatmış mənəvi yadigarları qoruyub saxlaya bilərik.

-Şamil müəllim "Dəlidəga salam" poemasını yazıb ortaya qoymaqla vətənə və xalqa böyük xidmət göstərmişdir. Çəkdiyi bu böyük və faydalı zəhmət görə qədirbilər oxucular onun ruhu qarşısında baş əyər və güman edər ki, onun bu xidmətləri heç vaxt unudulmayacaqdır.

MÜRVƏT QƏDİMOĞLU HƏKƏRİ, AYB-nın üzvü, şair-publisist.

Şamil Əsgərov

Doğum tarixi:
1833-cü il
Doğum yeri: Şuşa
Vefatı: 1918-ci il
Vefat yeri: Şuşa
Mir Möhsün Nəvvab
Azərbaycanın Şuşa şəhərində yaşayıb-yaratmış şair, rəssam, xəttat və müsiqisünas alim.

Şuşa

Şuşa şəhəri həmisi Azərbaycanın mədəniyyət mərkəzlərindən olub. Məşhur alim, müsiqisünas Firdun Şuşinskiyin sözlərinə görə, XIX əsrde bu kiçik şəhərdə 95 şair, 22 müsiqisünas, 38 peşəkar müğənni, 16 rəssam, 5 astronom, 18 memar, 16 həkim yaşamışdır. Şəhərdə ona yaxın ədəbi, müsiqi və digər cəmiyyətlər, ondan artıq mədrəse və müxtəlif tipli məktəb fəaliyyət göstərirdi, Dağlar qoynu Şuşada orta əsrlər elm, incəsənet və mədəniyyət ənənələri Azərbaycanın hər yerindən daha artıq dərəcədə özüne qərar tuta bilib. Zəngin kitabxanalarda xəttatlar kitabların üzünü köçürür, rəssamlar şəhər binalarının divarlarına nəqşlər vurur, kitablara miniatürlər

şəhərindən kənara çıxmamışdır. İlk təhsilini ruhani məktəbində alan Nəvvab ərəb, fars, türk dillərini mükemməl mənimsemiş, sonra isə Abbas Sarıcalı mədrəsəsində astronomiya, kimya, riyaziyyat və digər elmlərin əsaslarına yiyələnmişdir.

Uzun ömrü boyunca Nəvvab Şuşanın mədəni və ictimai həyatında fəal iştirak edib. Şerlər yazmış, özünün açdığı mətbəədə kitablar nəşr etmiş, məktəblərdə dərs demiş, elm və incəsənetin müxtəlif sahələrinə həsr olunmuş iyirmidən artıq kitab yazılmış, "Məclisi-fəramuşan" adlı ədəbi, "Məclisi-xanəndə" adlı müsiqi məclisləri qurmuşdur. Şairlərdən Abdulla bəy Asi, Fatma xanım Kəminə, Məşədi Eyyub Bağı, Xan Qarabağı, Abdulla Həsən Şahid, ifaçı və müğənnilərdən Hacı Hüsnü, Məşədi Cəmil Əmirov, İslam Abdullayev, Seyid Şuşinski və başqaları həmin məclislərin üzvləri idilər. Bu cəmiyyətlər Azərbaycandakı digər eyni məqsədli məclislər Şuşadakı "Məclisi-üns", Şamaxıdakı "Beytüs-Səfa", Bakıdakı "Məcməüs-şüəra" ilə six əlaqələr saxlayırdı.

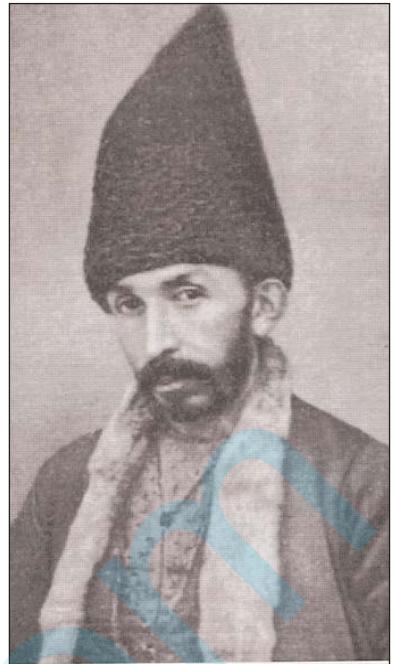
töhfəsini isə Nəvvab heç şübhəsiz, öz bədii yaradıcılığı ilə vermişdi. Bir çox akvarəl rəsmləri, kitab miniatürləri və bir neçə bina və məscidə vurduğu naxışlər bizə yadigar qalmışdır.

Mir Möhsün Nəvvabın məşhur müsiqi traktati Vüzuhül-ərqam ilk dəfə 1913-cü ildə Bakıda nəşr olunmuşdur (Onun müsiqiye həsr etdiyi Kəşfəl-həqiqəti-məsnəvi əseri də məlumdur). Həmin risale-sində Mir Möhsün ayrı-ayrı müğamların, bəzi dəstgahların məşəyi və onların adlarının kökü haqqında məsələləri araşdırır, müğamların şer mətnləri ilə əlaqəliliyi, ifaçı ilə dinləyicinin qarşılıqlı münasibətləri, akustika baxımından onların optimal yerləşməsi problemlərinə toxunur. Nəvvab ilk dəfə olaraq, dəstgah terminində istifadə edir, o vaxt Qarabağda məlum olan altı dəstgahın adını çəkir: Rast, Mahur, Şahnaz, Rahavi, yaxud Rahab, Çahargah və Nəva. Nəvvabın sözlərinə əsasən, ifa olunan dəstgahın tərkibi bir çox hallarda ifaçının zövqündən və qabiliyyətindən asılı olur. Alim həmin əsərində Qarabağ müsiqiciləri tərəfindən ifa

hisə-hisə qəzetimizin saylarında sizə çatdıracaqıq!

İzzətli və mehriban qardaşlarım, hüzurunuza böyük ehtiramla, Nəvvab Mir Möhsün mərhum Hacı Seyid Əhməd Ağamirzadə Qarabağı oğlu ərzihəval edir ki, bu vaxtlar, yeni hicri 1323-cü (miladi 1905) ilde Qafqaz vilayətində və bir para xarici ölkələrde ermənilərlə müsəlmanlar arasında baş vermiş içtişəşlərin və qırğınlarda bir parasını müxtəsər şəkildə yadigar qalmaq üçün Azerbaycan türkisində qələmə aldım.

Əvvəla, bunu bilmək lazımdı ki, Qafqaz vilayətləri müsəlman padşahlarına, əlexsus, İran şahlarına tabe olub. Elə ki, Qafqaz vilayətlərində, o cümlədən, Azerbaycanda ayrı-ayrı xanlıqlar yaranaraq İran tabeliyində çıxdılar, bu zaman, yeni hicri 1161-ci (miladi 1748) ilde Pənah xan Bayatda bir qala tikdi. Bir az müddədən sonra həmin qalanı tərk edib hicri 1165-ci (miladi 1751) ilde Tərnəkütə başqa bir qala bina etdi. Beş il ister-istəməz o qalada qaldı. Əyanlar Pənah xanın bu

göre, Pənah xan İranda vəfat etməsinə baxmayaraq, vəsiyyətinə görə onu getirib Ağdamda imarətdə dəfn etmişlər.

Pənah xandan sonra İbrahim Xəlil xan öz atasının yerində oturub hökmədarlıq etmişdir. İbrahim Xəlil xan Qalanın (xalq arasında Pənahabad şəhəri Qala adı ilə məşhur idi) abadlığında böyük əhəmiyyət verərək onun etrafında çoxlu kəndlər salmışdı. Bununla da get-gedə onun xanlığı qüvvətlənmiş və özü böyük şöhrət tapmışdı.

İran padşahı Ağa Məhəmməd şah Qacar saysız qoşunla Qarabağ hücum etdiğindən sonra Qalaya daxil olarkən İbrahim Xəlil xan Dağıstan tərəfə qaçımsıydı. Ağa Məhəmməd şah Qacar isə xanın oğlu Məhəmməd Həsən ağanının evini özüne iqamətgah seçmişdi.

Ağa Məhəmməd şah Qacar bir gün Səfərli adlı bir nökərini cinayət etdiyinə görə hədələyib, buyurur ki, sabah müqəssirlərin hamısının başını kəsdirib bir minarə tikdirəcək və Səfərəlinin başını lap yuxarıda qoyduracaq. Həmin Səfərli şahın qapısında keşikçi durardı. O gecə bir yoldaşı ilə birlikdə gecədən xeyli keçidkən sonra şahın yatıldığı evə daxil olub, xəncər ilə şahın qarnını yırtıb öldürürler.

Bu hadisə hicri 1211-ci (miladi 1796) ildə baş vermişdi. Şah öldürdükdən sonra qoşun dağılıb İrana qayıtdı və İbrahim Xəlil xan gəlib öz yerində qərar tutdu. Ağa Məhəmməd şahın vəliəhdii Fətəli şah hadisədən xəberdar olduqdan sonra oğlu Abbas Mirzənin sərkərdəliyi ilə yenidən Qarabağa qoşun yeritdi. Bu əhvalatdan xəber tutan İbrahim xan qorxuya düşdü. Dərhal öz oğlu Məhəmməd Həsən ağanı Gəncəyə rus sərdarının yanına göndərib ondan kömək istədi.

Rus sərdarı on min qoşun götürüb Məhəmməd Həsən ağa ilə birlikdə Qarabağa geldi. İbrahim Xəlil xan emirliyindən və cəbrayıllılardan bir qədər atlı götürüb rus sərdarının qabağına gəldi. Görüşdən sonra onlar Araz çayı tərəfə İran qoşununun qarşısına hərəkət etdilər. Aslanduz deyilən yerdə İran qoşunu ilə qarşı-qarşıya gəlib, bir az döyüşəndən sonra azaşlı İran qoşunu geri çəkilib İrana qayıtdı. Vuruşdan sonra İbrahim Xəlil xan öz atlıları və rus qoşunu ilə birlikdə geri dönüb qalaya tərəf üz qoyular. Gəncə-Qarabağ yol ayrıcına çatarkən rus sərdarı irəli çıxıb xanla əl tutduqdan sonra dedi ki, cənabınızın Qalasını çox terifləyirlər.

(ardı var)

Mir Möhsün Nəvvab

Yaradıcılığı

"Keşfəl-həqiqəti-məsnəvi" (birinci sehifəsi)

Mir Möhsün əsərləri içərisində "Təzkireyi-Nəvvab" toplusu daha artıq maraq doğurur. Burada XIX ərəb əsrlərdə Qarabağdan çıxmış 100-dən artıq şairin həyatı və yaradıcılığı haqqında məlumatlar toplanmışdır. Təzkire 1913-cü ildə Bakıda kitab şəklində nəşr olunmuşdur.

Nəvvab riyaziyyat, kimya və astronomiya ilə maraqlanırdı. 0 öz evinde iki teleskop qoyaraq, kiçik bir rəsədxana və kimya laboratoriyası yaratmışdı. 1899-cu ildə dərslik kimi qələmə aldığı "Kifayətül-ətfal" kitabında o, göy cisimlərinin yerləşməsi və günəş tutulmaları haqda cədvəller tərtib etmişdir. Alim kimya laboratoriyasında şagirdləri ilə sınaqlar keçirir və orta əsrlərdə yaşamış kimyagerlər tərəfindən verilən nüsxələri yoxlayırdı. Nəsihətnamə əsərində cavanlara verdiyi nəsihətlərin sayı 500-dən artıq idi. Tanınmış pedoqoq və alimin etik görüşləri müəyyən mənada onun Kifayətül-ətfal, Nurü'l-Ənvar" və Pəndname kimi kitablarında da öz əksini tapmışdı. Qarabağ və bütün Azərbaycan incəsənetinə ən böyük

olunan 82 mahni nə müğamın adını çəkir. Mir Möhsün bir neçə müğamın mənşəyini və onların adının etimologiyasını araşdırır. Belə ki, Azərbaycan, Nişapur, Zabul, Bağdadi, Şirvani, Qacarı, Şah Xətai və başqa müğamların adlarını onların yaranmasında rol oynamış şəxslərlə və yer adları ilə əlaqələndirir. Rast müğamını bahar mehi, Rehavını yağış damlları, Çahargahı ildırım çaxışı, Dügahi fontan vuran bulaqlarla, Humayunu quşların uçuşu, Nəvəni bədbəxt sevgililərin ah-naləsi, Mahuru suların şırıltısı, Şahnazı bülbüllerin ceh-cəhi, Üşşaqı quşların havada süzməsi, Üzzali meteoritlərin hərəkəti ilə əlaqələndirir.

Müğamların emocional təsiri haqqında Nəvvab yazar ki, Üşşaq, Busəlik və Nəva şücaət və hünər göstərməyə ruhlandırır, Bozər, Rahavi, Zəngulə, Zirəfkəndi, Hüseyni kədərli duyğular oyadır. Nəvvab müsiqinin müalicəvi əhəmiyyəti barədə də bir sıra maraqlı fikirlər söyləyir. Əsər bu sözlərlə bitir: "Bu risalə Vətən elminin qüdretini artırmaq məqsədilə yazılmışdır."

Ömrünün bir neçə onilliyini Nəvvab yaradıcılığının tədqiqinə həsr etmiş müsiqisünas Zemfira Səferova yazar: "Vizuhül-ərqam keçən əsrde yalnız Azərbaycanda deyil, bütün Şərqi ölkələrində müğam ifaçılarının və müsiqi incəsənetinin vacib məsələlərindən bəhs edən qiymətli bir müsiqi əsəridir."

Nəvvab 1918-ci ildə Şuşa şəhərində dünyasını dəyişəndə artıq Azərbaycanda və onun hündürlərindən qıraqlarda yaxşı tanınırdı.

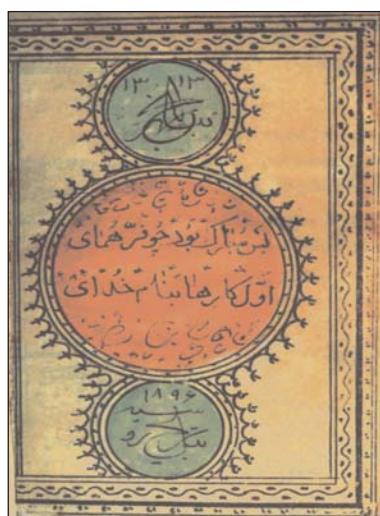
wikipedia.org

Hörmətli oxular, öz dövründə baş verən hadisələrin şahidi olan 1905-1906-ci illərdəki erməni - müsəlman qırğını qələmə alaraq, nəşr etdirdiyi "1905-06-ci illərdə erməni-Müsəlman davası" adlı kitabını

qalaya meylisiz olduğunu hiss edib ona müraciət etdiłər ki, əgər məsləhət bilsəniz, gözəl havası olan səfali, hündür bir yer var ki, orda yeni bir qala tikdirərdin. Orta müdafiə baxımdan da münasib bir mövqede yerləşir. Pənah xan öz əyanları ilə gəlib həmən yera baxarkən gördü ki, ora hündür bir yerdə, dörd ətrafi uca qayalar və dağlarla əhatə olunmuşdur. Uçan quşlardan başqa insan və heyvan həmin qayalarla qalıxb enməyə qadir deyil. Bura yalnız iki tərəfdən - şərədən və qərbəndə gedisi-geliş yolları var. Pənah xan həmin yeri bəyənib bildirdi ki, çox yaxşı möhəkəm şəhər yeridi. Lakin nəfaya ki, kifayət qədər axar suyu və çayları yoxdu. Sonra xanın əmri ilə kənkanlar gəlib orada bir neçə yerdə quyular qazdırılar. Quyulardan yaxşı su çıxdı. Lakin şor idi.

Hicri 1170-ci (miladi 1756) ildə Pənah xanın əmrinə əsasən həmin yerdə bir qala tikildi və həmin qala Pənahabad qalası adlandırıldı. İndi həmin qalaya Şuşa qalası deyilər. Get-gedə həmin qala abadlaşdıraraq şəhərə çevrildi. Burda ərbəxana tikdirilərək pul kəsilməyə başlandı. Burda sikkələr kəsiliirdi. Qarabağda Pənah xanın hakimiyyəti İran padşahının onu İrana aparana qədər davam etmişdi (Ancaq deyilənə vəfat etmişdi).

Jîyana

kurdê koçber

Usivê Teyfûr

Pey hilweşandina (ruxandina) dewleta Sovêtê li cihanêda di çarenûsa gelanda gelek guharandin û bûyer pêşda hatin.

Sînor û xerîta (nexş) dewletan, rewşa gel û mirovan, nêrinê wan, jîyan hate guharandin. Komarênu di yekitîya Sovêtêda li ser projeyên sosializmê de: her kes ji bo hemûyan, hemû ji bo her kesî, ku weha hevdu girtibûn (15 komar) û ji navendekê dihate rîvebirin ji hevdu vejetiyen, dewletên serxwebûnê ji wanra pêjda hat û herek bû dewletteke serbixwe. Lî van pêşketin û guharandina di kurdê sovêtêra tu berjewendî neanîn. Rewşa kurda xirabbû. Di hêla aborî, sosial, civakî, ramyarî, û netewi da alozî çêbûn. Berî her tiştî di komarênu sovêtê berêda netewperestî û nijadperestiyê xwe da xuya kirin. Evê yekê bandorî li ser menevîyat û

Her teyr bi refê xwe da xwaşê!

jîyana kurdan dikir. Kurda nikaribûn jîyanek normal û steqirî bidomînin. Di hin komaran da şer çêbûn. Di navbera Azerbaycan û Ermenîstanêda şerekî neheq dest pê kir. Ermenîstanê 20 % aqara Azerbaycanê dagir kir. Şer tu wexta rewşa gela û mirova baş nake timê kûştin, mirin, koçberî, belengazî û dijwarîyen herî giran tîne.

Vî şerîda derba herî mezîn li kurda ket. Kurd li cî û warê xwe kal û bava hatin şehidandin. Belê dewleta şêwîre ji despêkî rojeke qenc boy gelê kurd nekir xêncî xirabiyê, ji dema sovêtê kurdara tu tiştê qenc nema. Kurd careke din koçberîya bê rûmetra rû bi rû man (kurdê sovêtê çar cara hatine nefikirin)

Kurdê Ermenîstanê belayê deverên cîhanê bûn; dewletên Awropa, Avstralîya, Amérîkayê, Kanadayê, yê zêdetir berê xwe dane Rûsiyayê, Azerbaycanê, Kazakistanê Gîrzîstanê. Paş wexta boy şerê Qerebaxê kurd nekevine nav şer boy zarokên xwe biparêzin, dubare ji Azerbaycanê barkirine Rûsiya Fédéral usaji gele koçberén kurda ji Ermenîstanê bar kirin çune Krasnodarê. Piranîya wan di gundan da cî war bûne, êwîrîne. Bi malhebûn û heywanetiyêra mijûl dibin.

Di gorî hejmara bineliyên Rûsyayê iro RF heyâ 50 hezar kurd diji. Di herêma Korênovskê li gundê Platnîrovskêda heyâ 200 malbetê kurd cî war bûye. Pey hilweşandina tifaqa sovêtê li Azerbaycanê, Ermenîstanê li Kazakistanê, ji Kırkızistanê û ji hin deverên din kurda koçî li vir kirine. Hemû derfetên ku li vî gundî da hene kurd li jê pêk tînin. Kurdê Platnîrovskê bi ruh û ramanê

xweva bi welatê xwera ê dîrokî bi Kurdistanêra girêdayîne. Pirrê wan welatparêzin. Li vî gundî çend şervanê kurd tevî mîltanê niştimanê bûne. Hêvi û bawerîya li ber welat hemû kurdê vê herêmê kirîye yek, xwe parceke Kurdistanê dihesbînîn.

Li vî gundîda mirovên têgêhîstî û welatparêz pirin; Sebrîyê Kemêl rûsîp, kurdê Qırkızistanê, Teyfûrê Evdille mele, zanyarê olî, pispor kurdê Ermenîstanê, Ismaîl Üsîv rewşenbir ïnjînîr Ermenîstan, Letifê Memmed rojnemavan, dîroknaş ji Ermenîstanê, Taharê Newroz rewşenbir, Rafîkê Mehmed wellatparêz, ev mirovana ji bo gelê xwe xerîb hertim dîbin teyaxa menewî. Kurdê gundê Platnîrovskê ji wek hemû kurdê cîhanê hîvîdarê serxwebûna niştimanâ pir Pîrozin. Zûtirekê ev bextewerî wê bibe nesîbê hemû kurdê bi şeref ên ku gelê xwera û welatê xwerane. Ev kurdên koçber bûyerên ku welatê kal bavê meda li diji gelê me ê torin û maqûl diqewime ji bo vê dewleta dagirker bi hîdet şermezár dikin. Lî iro hine mrovê dexes, mixenê, duru cîye neheq xrävîyê dikine nava gel. Ew nabînin wekî Kurdistan idî rîzgar buye, gelê kurd wê wana derxe ru û şermezárke. Bila bimirin fitnekar, qerezkar yênu ku hemberî gelê meyî evrave. Belê kurdên koçber pêşeroja xwe Kurdistanêra girêdanê.

Her teyr bi refê xweva difire. Kurd li xerîbistanê tu kesîra ne pêwîstin.

Usivê Teyfûr

KÜRD XALQININ TARİXİNDEN SƏHİFƏLƏR ŞƏDDADİLƏR

Ösası 951-ci ildə Məhəmmmed Şəddad ben Kürdü tərəfindən qoyulmuş Şəddadilər sülaləsi 971-ci ildə Salarilər dövlətini süquta uğradıb. Gəncədə hakimiyyəti elə aldlar və Zaqafqaziyanın böyük bir hissəsində Şəddadi kurd dövlətini yaratdilar. 117 il hakimiyyətdə qalan Şəddadiler Arrani, Naxçıvanı, Sünni, Qafani və başqa əraziləri idarə etmiş, Dvini tutmuş, Ermənistana üç min dinar vergi qoymuşdular.

Mütərəqqi fikirli Şəddadi hökmardları böyük quruculuq işləri aparır, mədəniyyətin inkişafına qayğı göstərirdilər. 1 Fəzl 1027-ci ildə Araz üzərində möhtəşəm Xudafərin körpüsünü tikdirmişdi. Əbdülfəttah Musanın dövründə Gəncəyə gələn Qətran Tebrizi yazmışdır: "Gəncə cənnət bağcasına dönmüşdür". "Qobusnamə"nin müəllifi Keykavus 18 il hakim olmuş Şəddadi hökmardı Əbuləsvar Şavuru belə mədh edirdi: "Əbuləsvar böyük şah idi, dediyini eləyən, müdrik, ədalətli, ləyqətli, şücaətli, fərasəti, dini sevən, uzaqgörən idi". Şavur saraylar, mədrəsələr, karvansaralar, hamamlar tikdirdi, məşhur Gəncə qapılarını düzəltirdi.

1088-ci ildə Səlcuq yürüşü Şəddadilər dövlətini süquta uğradı. Gəncəli kürdlər, necə deyərlər, qeybə çəkildilər (Bax: K. E. Bosvort. "Musulmanskie dinastii", M. 1971)

SƏLAHƏDDİN ÖYYUBİ

Kurd maarifçi şe'reni ondan böyük sima tanımır. Bə'zi klassiklər Səlahəddini öz xalqına xidmət etməməkdə, imkanı ola-ola birləşmiş Kürdüstan dövləti yaratmamaqdə günahlandırır, bə'ziləri isə kürdlərin və Kürdüstanın tənəzzülünün onun həyatdan getməsindən sonra başladığını bildirirlər.

Kurd şairlərinin münasibəti öz yerində, Səlahəddin Öyyubi dövründə şərqin ən qüdrətli sərkərdəsi və "mübahisəsiz" ən böyük hökməri "kimi vəsf olunmuş, "müsəlman dünyasının xilaskarı" titulunu əbədi olaraq mənimseməmişdir.

Xidməti budur ki, Misir hakimi olarkən müsəlmanların böyük hissəsini bir bayraq altında birləşdirib "şir ürkəli Riçardı geri oturdaraq

II xaç yürüşünün qarşısını almışdır. Bir sözü, xacپerestlərin özlərinin yazdığı kimi İslami xillas etmiş, müsəlman dünyasını səlibçilərin tapdağından qorumuşdur.

Bir sira tədqiqatçıların qənaetinə görə Səlahəddinin babası Şadi o zaman Ermənistan Dvini (Zəngəzur-Ş.h.) ətrafında məskunlaşmış Rəvvadi kurd tayfasından çıxmışdır.

Səlahəddin Öyyubi tarixdə möhtəşəm iz qoyan Öyyubilər sülaləsinin yaradıcısıdır.

(Bax: L. A. Semyonova. "Salax addin i mamluki v Egipte". Moskva, 1966.)

ZEYNALABDİN MARAĞAYI

Akademik İ. A. Orbeli yazar: "Kurd xalqı tarixən öz oğullarını iranlı, türk, ərəb, erməni adı altında itirmişdir ki, onlar məşhur şair, müğənni və sərkərdə kimi başqa xalqların tarixini zinətləndirmişlər". İranlı adı altında itirilmiş kurd oğullarından biri də məşhur "İbrahim bəyin səyahətnamesi" adlı romanın müəllifi, ötən əsrə yaşımiş Zeynalabdin Marağayıdır.

Əsər fars dilində yazılmışdır. İran ədəbiyyatçularının fars nəşrinin görkəmli nümunəsi hesab etdiyi romanı Azərbaycan alımları Azərbaycan bədii nəşr tarixində roman janrıının ilk nümunəsi sayırlar.

Zeynalabdin Marağayı 1837-ci ildə Marağada varlı-halli tacir ailəsində doğulmuşdur. "Səyahətnamə"nin üçüncü cildinin başlangıcında özü haqqında yazar: "Əlqərəz, başdan ayaga günahkar olan bu müəllif Zeynalabdin ibn Məşadi Əli ibn-Hacı Rəsul ibn-Hacı Abdulla, ibn-Həmzə xan Savucubaq (Iran Kürdüstanında şəhər). Hazırkı adı Mahabaddir -Ş.h.) kürdlərindən və həmin mahalın xanlarından idi. Dinləri sünni olub, şafei məzhəbindən idil".

"Səyahətnamə" kurd təfəkkürünün fars dilində meydana çıxmış məhsuludur.

HEYRAN XANIM DÜNBÜLÜ

Əsasən Azərbaycan dilində yazış yaratmış Heran xanım özü haqqında deyir:

Soruşsan nəsəbini bu yaziq Heyranın,

Bir Əli xadimidir, cümlə-cahanə bildir. Naxçıvan şəhərinin ətrafına çatsa nəsəbi, Əslinə varsan əgər, tayfası dünbüldür.

1574-cü ildə qələmə alılmış "Şərefname" əsərinin müəllifi Şəref xan Bidlisinin və bir sira başqa müəlliflərin yazdığı kimi dünbüllər kurd tayfası olub Cənubi Azərbaycanda Xoy və Səkmənabad tərəflərdə yaşışmışdır. Səfəvilər zamanında, habelə Nadir şahdan sonra Dübülü tayfasına mənsub olan adamlar Xoy və onun ətrafında hakimlik etmişlər. Təbrizin bəylərəyi Kərim xan Zənd də bu tayfadan olmuşdur. O, vəfat etdikdən sonra, Qacarlarin hakimiyyətinin ilk dövründə Azərbaycanda dünbüllərdən bir neçə xan hakim idi.

Heyran xanımın özünүn yazdıǵına görə o, Naxçıvanda, kübar ailəsində doğulmuş və orada da terbiyə almışdır. İran-rus mühəribələrinin ilk illərində ailəsi ilə birlikdə Cənubi Azərbaycana köçürülmüşdür.

Heyran xanım 80 il yaşayıb.

Fatəli xan Xoyki də Dünbüli tayfasındandır.

(bax: Heyran xanım. Seçilmiş əsərləri. Az. Döv. nəşriyyatı, 1961)

"QAFQAZIN HOMERİ"

Aşıq Alının babası Haqverdi Dərələyəz mahalının Milli dərəsindəki Gilan kəndindən qohum-əqrabası ilə birlikdə Goyçə mahalının Qızılıvəng kəndində köçmüştür. Haqverdinin əmisi uşaqlarından Kəlbəcərin indiki Milli kəndində gəlib, oranı özünə məskən seçənlər də olmuşdur.

Aşıq Ali 1801-ci ildə Goyçə mahalının Qızılıvəng kəndində Mirzə kişinin yoxsul ailəsində dünyaya göz açıb, 1911-ci ildə həmin kənddə vəfat edib.

Qüdrətli sənətkarın aşağıdakı təcnisi birinci və sonuncu dəfə 1977-ci ildə dərc edilib.

Dövrün səməndini ruzi əlindən,

Əbədi nə fateh, nə danə mindi.

Arif əhsən aldı aqıl əlindən,

Hər anda tənə söz nadana mindi.

Əbçər həmdəm oldu kurd marama,
Əlacı cəng idi, kurd, dəm arama.
İbtida ırsımdən kurdəm, arama
Danmadım bu ırsı, nə danam indi.

Mahaldan feyziyab dolanan Ali,
Elin xəzinəsinə dola nan, Ali,
Ara bu mənəni dolan, an, Ali.
Nadan xəyalında nadanam indi.

Ustad Ali, Şîx Adı, Təbib Ali, Dədə Ali, Təcnis Ali titullarını qazanan, ömrünün son illərində dünya işığına həsrət qalan aşığı səyyahlar "Qafqazın homeri" adlandırmışdır.

SOLTAN BƏY

Soltan bəy çar imperatorluğu tərəfindən bəylilik verilmiş məşhur bir nəslin nümayəndəsidir. Laçının Kürdhacı kəndində doğulub. XVI əsrde İran şahının əmri ilə İrandan Qarabağ yayasına köçürülmüş 24 kurd tayfasından biri olan Hacisamlı tayfasındandır. Təsadüfi deyildir ki, ona Hacisamlı Soltan bəy deyiblər.

Atası Paşa bəy qabaqcıl fikirli adam olduğunu övladlarının təlim-tərbiyəsinə xüsusi fikir vermişdir. Oğullarından Aslan bəy Qori gimnaziyasını, Xosrov bəy Odessa İmpériya Universitetini bitirmişdir. Xosrov bəy ADR zamanı Qarabağın general-qubernatoru olmuşdur. Soltan bəy isə beş dil bilmişdir.

Soltan bəy 1918-ci ildə Andranik Uzunyanın Laçından Şuşaya adlamaq istəyən böyük silahlı dəstəsini məhv etməklə adını tarixdə əbədiləşdirmiştir.

İVANE VƏ ZƏKƏRİYƏ (ZAXARE) QARDAŞLARI

İvane və Zəkəriyə qardaşları çarıça Tamaranın baş sərkərdələri, vuran əli olmuşdur. Onların bacısı Xorişah 1215-1261-ci illerdə Araxs-Xaçın Alban knyazlığına başçılıq edən knyazı Həsən Cəlalın anasıdır. ("Elm və həyat" j. N 9. 1989-cu il)

XII əsrin sonu, XIII əsrin əvvəllerində İvane və Zəkəriyənin mənsub olduğu Mxarqrdzeli nəslü Gürcüstən dövlətinə müstəsnə xidmət göstərib. Akademik Şota Ambakoviç Mesxiya "XII əsrde gürcüstəndə daxili siyasi vəziyyət və dövlət quruculuğu" kitabında yazar ki, Mxarqrdzeli xalis gürcü familyası olsa da onlar kurd tayfalarının birindən ayrılib, XI əsrde Zaqafqaziyyə köçmüşlər. Akademik daha sonra yazar: "Böyük gürcü tarixçisi İvane Cavaşılı deyir ki, Mxarqrdzeli lər mənşəcə kürddür və bu barədə mübahisə etmək mənşidir".

Səhifəni hazırladı: İsmayıllı Tahir

Nêçîrwan û Davutoglu civiyan

Nêçîrwan Barzani di çerçova serdana xwe ya Tirkîye de pişti hevdî tina li gel Erdogan pêkanî , li wezareta derwe hevdî tinek li gel wezî rê derve yê Tirkîye Ahmed Davutoglu pêkanî . Di vê hevdî tinê de hinek wezî r û berpirsên herêma Kurdistanê û Tirkîye ji amade bûn. Di vê hevdî tinê de berfirehî li ser rewşa siyasi û aborî hate sekinandin. Ji bo pêşeroja herêmê girî ngiya pêwendiyêñ navbera herdu welatan ve hate gotubêj kirin.

Erdogan û Nêçîrwan Barzani civiyan

Serokwezî rê Kurdistanê Nêçîrwan Barzani û ro di çerçova serdana xwe ya Tirkîye de li gel serokwezî rê

Tirkîye Receb Tayib Erdogan hevdî tinek pêkanî . Hevdî tina Barzani û Erdogan li avahiya serokwezî riye pêkhat. Hevdî tina herdu serokwezî ran jib o medyayê girtî bû . Hevdî tinê nêzîkî seetek û nî vê berdewam kir. Di vê hevdî tinê de herdu serokwezî r li ser rewşa herêmê, Iraq, Kurdistan û Tirkîye sekinî n. Li ser girî ngiya pêwendiyêñ di navbera Tirkîye û herêma Kurdistanê de sekinî n û tekezî li ser berdewamî û pêşdebirina pêwendiyêñ navbera herdu welatan re kirin.

Nêçîrwan Barzani : Hikûmet piştgiriye li rojnamevanan dike

Duhî roja çarşemiyê (16.05.2012) Nêçîrwan Barzani serokê hikû meta herêma Kurdistanê digel sekreter, cî girê sekreter û endamêm komî teya karger a sandî kaya rojnamevanen Kurdistanê civîha.

Di civî nê de, heyeta sandî kaya rojnamevanen Kurdistanê behsa kar, çalakî û xebatêñ xwe kir û ew pirsgirêk û arî şeyîn rastî rojnamevanan têñ li herêma Kurdistanê û çewaniya çareserkirina wan pirsgirêkan berçav kirin. Yasayê karê rojnamegeriyê û teamila saziyêñ hikû metê digel rojnamevanan mijarêñ din yên civî nê bûn.

Serokwezî rê Kurdistanê Nêçîrwan Barzani di civî nêde piştevaniya xwe û hikû metê bo kar û xebatêñ sandî kaya rojnamevanan diyar kir û got:

- Li ser her pirseke peywêndî bi rojnamevanan û karê rojnamegeriyê ve hebe, dê hikû meta herêma Kurdistanê teamilê digel sandêkaya rojnamevanen Kurdistanê bike. Hikû met bi fermî sandî kaya rojnamevanan li herêma Kurdistanê nas dik û gudariya dîtin û raporêñ sandî kayê bik.

- Rojnamevan weke çavdîr li ser kar û xebatêñ hikû metê, di ber bi pêşvebirina pirosesa demokrasiyê û nehâdana gen-deliyê de dikarin roleke giring bilîzin û di vî warî de dikarin bi awayekî gelek baş hevkariya hikû metê bikin.

Serokê hikû mtê daxwaz ji sandî kaya rojnamevanan kir ku di warê pî şeyî de zêdetir aktî vî bin û cî yêbaweriye bin.

Nêçîrwan Barzani di berdewamiya axaftina xwe de got ku, Kurdistan di qonaxeke û nîfî qalî de derbas dibe:

- Di vê qonaxê de, weke hemû warêñ din yên jîyanê li herêma Kurdistanê, warê rojnamevaniyê jî rastî gelek kêmû kasî û pirsgirêkan tê, ev yek jî di qonaxeke wusa de normal e. Teşîh r û bisexsî kirina gotaran ku, li hindek kanalêñ mediyê de heye, her ji vê qonaxa û nîfî qalî çavkaniyêdigire. Lêhêdî-hêdî rewş ber bi başiyêdiçe û êdî xelik dizane rastî çî ye û direw, teşîh r û bisexsî kirina babetan jî têdigezin.

Di dawiya civî nê de, serokê hikû meta herêma Kurdistanê razî bûna xwe ji bo avakirina avahiye kî nû bo baregayê sandî kaya rojnamevanen Kurdistanê nî şan de.

Pirsa kurd û PKK-ê şer û çareser nabe

Nêçîrwan Barzani di derbarê pirsa kurd de got: Pirsa kurd û PKK-ê, li Tirkîye şer û şî det û rîyêñ eskerî çareser nabe. Çareserî tenê bi metodêñ aşıtiyane yên siyasi û bi diyalogê mimkine.

Di serdana xwe ya Tirkîye de serokwezî rê Kurdistanê Nêçîrwan Barzani di asta herî bilin de hevdî tinê pêkanî n. Wek di medyayê de jî cih girtî Nêçîrwan Barzani serokkomarê Tirkîye Abdullah Gul, serokwezî rê Tirkîye Receb Tayib Erdogan û wezî rê derve Ahmet Davutoglu re hevdî tinê pêkanî n.

Serokê hukumeta Kurdistanê li Tirkîye gelek bi germî hate pêşwazî kirin. Di van hevdî tinan de li ser rewşa herêmê, Kurdistanê, Tirkîye û Iraqê hate sekinandin. Behsa rewşa aborî û siyasi hate kirin. Herdu aliyan dîtinê xwe di derbarê pirsa asayî şê de û ji bo çareseriya pirsa kurd jî ji hevre gotin.

Di hemî hevdî tinan de herdu aliyan behsa pêwisiya pêşdebirina pêwendiyêñ di navbera herêma Kurdistanê û Tirkîye kirin û ev yek wek pêwistiyekî gelem dan.

Gelek balkêş bû ku malpera fermî ya serokkomariya Tirkîye, malpera fermî ya serokweziriya Tirkîye û herweha malpera wezereta derve ya Tirkîye, rî dan hevdî tinê serokwezî rê Kurdistanê. Vê carê wek serokwezî rê Kurdistanê pêşwaziya Barzani hate kirin. Nêçîrwan Barzani di malperêñ fermî de wek (IKYB Başbakani) navkirin.

IKYB(Iraq Kurdistan/kurd/ yerel bolgesi) yanî serokwezî rê Herêma Kurdistan/kurd/ a Iraqê. Bê goman ev yek cara yekem e ku di awayek fermî di malperêñ hukumî de tê nîvî sandin.

Lê mixabin medya Tirkî piranî Kurdistan yan herêma kurd wek Bakurê Iraqê navkirin. Lê peyamên Barzani ji bo çareseriya pirsa kurd li Bakurê Kurdistanê dayîn ket nawenda rojeva siyasi ya Tirkîye de.

Nêçîrwan Barzani di derbarê pirsa kurd de got: Pirsa kurd û PKK-ê, li Tirkîye şer û şî det û rîyêñ eskerî çareser nabe. Çareserî tenê bi metodêñ aşıtiyane yên siyasi û bi diyalogê mimkine.

Barzani û Atalay emniyeta ser sî noran nirxand

Di berdewamiya serdana xwe ya bo Tirkîye û de, û ro Nêçîrwan Barzani serokê hikû meta herêma Kurdistanê û heyeta pêre ji aliye Beşîr Atalay cî girê serokwezî rê Tirkîye û li Enqereyê hat pêşwazî kirin.

Di hevdî tinekê de ku, î brakî m Kalin serokê rawêjkarêñ serokwezî rê Tirkîye û ji aliye şandeya

Kurdistanê ve Fuad Hisen serokê dî wana serokatiya herêma Kurdistanê û Xisrew Gul serokê emiyeta Kurdistanê amade bûn, rewşa siyasi û emnî hat minaqeşê kirin.

Di vê civî nê de, rewşa emnî yeta ser sî noran navbera herêma Kurdistanê û Tirkîye û hat nirxandî û her du aliyan tekî d li ser parastina emin û asayî şâ ser sî noran kir. Her du alî li ser wê hizirê hevzikir bûn ku pirsa emniyeta ser sî noran pirseke hevbeş a her du aliyan e û pêwî ste mekanî zma parastina sînoran li ser esasê parastina berjewendiyen hevbeşen her du aliyan be.

Kirî za siyasi ya îraqê mijareke din a civî nê bû û her du aliyan tekî d li ser çareseriye bi rîya aşıti û diyalogê kir.

Nêçîrwan Barzani û şandeya pêre piştî sedaneke du rojî bo Tirkîye û hevdî tinê digel serokomar, serokwezî r û wezî rê derve yê yê Tirkîye û ro dê vegerin bo herêma Kurdistanê.

Li Enqereyê pirsa kurdî mijara sereke bû Felah Mistefa serdana Barzani bo Tirkîye dinirxî ne

piroyeyê mezin û stratejîk dest pê bikin.

Li dor pirsa kurdî li Tirkîye û , berprisê pyewendiyen derve yê hikû meta herêma Kurdistanê got:

Ev pirs kmijareke serke ya minaqeşeyen navbera her du aliyan bû, di vî warî de serokê hikû meta herêma Kurdistanê tekî d li ser wê yekê kir ku, pirsa kurdî li Tirkîye û bi şidet û bi rîyêñ leşkerî çareser nabe, pêwî ste çareserkirina vê pirsê, pirsa kurdî , bi tenê bi rîya siyasi , aşıti û diyalogê be.

Serokê Herêma Kurdistanê Mesûd Barzanî bi boneya 50 sal derbasbûna li ser xebata pêşmergatiya xwe, gotarek belav kir. Navnî şana gotara Serokê Herêma Kurdistanê '50 sal pêşmergayetî' bi boneya 50 salên xebat û tekoşî na xwe ya pêşmergayetiyê belav dike.

Ev jî gotara Serokê Herêma Kurdistanê Mesûd Barzanî ye: **50 sal pêşmergayetî**

Di jiyanâ min de 20ê gulanê bî ranî nekî şewqêdide ye. Berî 50 salan û di rojekî wekî îrode, ez bûm pêşmerge. Ev bî ranî n timî ji bo min çavkaniya şanaziya herî mezin e.

Min 20ê Gulana 1962an li geliyê Bêxme peywendî ligel baregeha Barzaniyê nemir danî û bi fermî çûm nava rîzîn pêşmergeyan de. Rewşa siyasi ya berî şoreşê û piştî şoreşê, rewşek derxistibû holê ku bavê me piraniya demê dû rî mal û xêzanê be. Lewra min daxwaza xwe ya ji bo peywendî kirina bi rîzîn şoreşê ve bi nameyekê ji bavê xwe re şand. Tevî rezameniya bavê min, pejirandina birayê min Idrîs û mamê min Şêx Bawo, piştî vane hemû yan jî pêwî st bû ez rezamendiya mezinê me Şêx Ehmed Barzanî werbigrim. Hûrî tiyîn çawaniya peywendî kirina min a bi şoreşa Eylûlê û rîzîn pêşmergeyan, di berga

'Pêncî salan pêşmere'

Mesûd Barzanî : Heta ez li jiyanê bim, ezê pêşmergeyê Kurdistanê bim

sêyemîn a pirtûka Barzanî û Tevgera Rizgarî xwaza Kurd de, di beşa şoreşa Eylûlê de behsa wê hatiye kirin.* Heta niha jî bî rhatina kîlî bi kîlî çawaniya çû yî na min a ber bi pêşmergayetî û baregeha Barzanî ve, ji min re keyfxweşîye û beşek ji bî ranî nîn jiyana min ên herî xweş e. Di wî temenî de daxwaza min a ji bo çûna nav rîzîn pêşmergeyan de, çavkaniya xwe ji şanaziyekî mezin a bi navê pêşmerge digre, lewra di jiyanê de şanaziya min a herî mezin jî çû yî na nava rîzîn pêşmergeyan bû. Ez bi hêvî û baweriyeke zêde bûm

pêşmerge. Baweriya bi rewatiya doza kurd û hêviya serkeftinê ya bingehê baweriya pêşmergayetiyê ye. Wekî pêşmergeyê din armanca me xebata ji bo azadiya nî ştî man û bi destxistina mafêna rewa yên kurd, xebata ji bo bidestxistina kerameta (mezinahî) kurd a li beramberî hemû hewlîn ji navbirina gelê kurd bû. Ez timî paldarê berde-wamîyê me, min xwe ji xebatê dûr nexistiye û ev jî rihê pêşmergayetiyê bû. Di hemû evrazî û nişî viyên qonaxên cûda cûda yên xebat û guhertinan, di erk û berpirsyartiyê de tekane tişa ligel min nedihat guhertin, ew rihê pêşmergayetiyê bû. Piştî 50 salên xebata siyasi û pêşmergayetî, saniyekê jî ji baweriya ku ez pê bû me pêşmerge kêm nebû ye û heta bihêzir bûye. Ji Zaxoyê heta Pêncwîn, ez gund bi gundên Kurdistanê geriyame. Gelek caran ligel heval û biraderan bi hev re bûn û piştî çend

saetekê cenazeyê wan hatiye. Vê yekê jî wisan kiriye ku heskirina xak û xelkê Kurdistanê ligel xwî na min tevlî hev bibe. Ligel min pir ecêb e, hinek kes wisa texmîn bikin ku piştî 50 salên xebat û pêşmergayetiyâ min, ez dest ji wê dozê bernadim ku min hemû temenê xwe di ber de daye.

Ezmûna pêşmergayetiyê ji min re qonaxa herî mezin bû û di wê dibistanê de jî, me pêşmergeyean mamostayekî mezin ê wekî Barzaniyê Nemir hebû. Sî retên Barzaniyê Nemir, ci wekî bavekê û ci jî wekî rîbererekê rîya nî şandana jiyan û xebata min bû. Ez dikarim bêjim hêvînê xwera-giriya di xebatê de, ev sî reta bavê min ku 'Di şikestinê de bê hêvî nebin û di serkeftinê de jî ji ser xwe neçin' bû.

Niha di encama xebat û qurbaniyên zêde yên hêzên pêşmerge, tevayî çîn û beşen gelê me de, pirsa kurd pêşveçû nekî mezin dîtiye. Hewara xwe gihadina xwedê û pişta xwe bi girêdana hêz û radeya gel, wê destkeftiyekî zêdetir jî bi dest bê. Di vê navberê de tişa pêwî st ew e

ku hemû aliye me rihê xebata pêşmergayetiyê di nava xwe de biparêzin û berjewendiyê bilind ên gel di ser hemû berjewendiyekî din de danin. Di vê demêde ji her demê zêde-tir pêwî stî bi xebata paqî heye û ji bo em kîmasiyen çareser bikin, daxwazên gel ji reform, vejetandina jiyanekî hêja û parastina kerameta wan bê mî sogerkirin. Yekrêziya me ya niha, garantiya berdewama serkeftina me ye. Parastina vê yekrêziyê jî, erkê li ser milê hemû aliyeke ye. Xebata me berdewam e û armanca me ew e ku em bi rîyê aştiyane bigi-hin hemû armancê xwe. Ti hêzek jî nikare rî li daxwazên geleki yekgirtî bigre.

Hêjaye ez di vê boneyê de rîz û serê xwe ji bo tevayî pêşmergeyê ku rihê xwe ji bo serbilindiya gel û welat fedakirine bitewî nim. Bî ranî na hemû heval û hevalen me yên di eniya şer de bi xêr û ûro li her cihêku lê bin, rîzdariyê min ji bo wan hene û daxwaza min serkeftin û berdewambûna wan e.

Heta ez li jiyanê bim, ezê pêşmergeyê Kurdistanê bim.

Malikî û dewleta kurdî nakokî di navbera PDK û YNK-ê de çêkîrin

Digel peymana stratejî k di navbera wan de, lê di vê dema dawî de li ser çend mijarêne stratejî k, pêwendîya bi Bexdayê re û nîrîna li ser dewleta kurdî, nakokî di nerî nî de di navbera PDK û YNK-ê de derket.

Nakokî piştî peyama Newrozê ya serokê Herêma Kurdistanê Mesûd Barzanî derket, ku tê de Malikî rexne kir ku takekesiyê di desthilatê de dike û ji dêvla bîcîkirina daxwazên destûrî yên gelê kurd, bi êrişkirina Kurdistanê difikire. Pişt re serokomarê Iraqê Celal Talebanî di hevpeyî nekî de bi kanala Al-Jazîra re got: "Nexîr Malikî ne dî ktator e û ne ew tenê ji kîseyen Iraqê berpîrs e, lê ez jî berpîrs im."

Derbarê hebûna nakokiyê di navbera YNK û PDK-ê de, endamê serkidayetiya YNK-ê Ferî d Eseserd dibêje: "Divê em mikur bênu ku cudahiyeke mezin di navbera dî tina PDK û YNK-ê de hebû, lê di van rojê dawî de dî tinê herdu aliyan ji hev nêzîk bûne, çiku di van şert û mercan de nabe her aliyeke nêrî neke cihê pêşkêş bike."

Berpîrsen YNK û PDK-ê bi awayekî berdewam di daxuyaniyê xwe de dibêjin ku girî ngîya peymana stratejî k ya

di navbera wan de ew e ku helwesta wan li hundir û derive nemaze li Bexdayê bîhêz dike. PDK siyasetên niha yên Malikî rexne dike û di wê baweriye de ye eger ji tevgera xwe ya niha poşman nebe divê bê rakirin, lê YNK-ê ne bi rakirina Malikî re bû. Ferî d Eseserd got: "Rakirina Malikî jî pîrsîgirêkan çareser nake." Ne ku tenê li Herêma Kurdistanê, lê li Bexdayê jî hest bi wê cudahiya di navbera PDK û YNK-ê de ji aliyê hêzên Iraqî û Malikî bi xwe jî hat kirin, ku heya niha ne amade ye bersiva 9 daxwazên pênc aliyê civî na Hewlêrê, bide.

Ebdilhadî Hesanî, yek ji lî deren lî steya Dewleta Yasa ye, ku Malikî serokayetiya wê dike, dibêje: "Barzanî bi awayekî tund bi Bexdayê re dipeyve û pirsgirêkan kûrtir dike, lê Talebanî ne wiha ye, bi awayekî diplomatik û di çarçoveya destûr de bi me re dipeyve. Rast e, Mesûd Barzanî serokê Herêma Kurdistanê ye, lê serokekî din li Iraqê heye ji wî mezintir e û desthilata wî jî li ser Barzanî heye ku ew jî Malikî ye."

Bi baweriya mamosteyekî zanî ngehê li Hewlêrê, eger rewş bi vî awayî bidome, di sê salên bê de hikû meta Iraqê di

aliyê leşkerî de bîhêz dibe û her dema Bexda xurt bû, di danû standinan de kurd nikarin bersiveke pratî kî ya daxwazên xwe ji Bexdayê werbigirin. Mamosteyê zanî na siyasi li zanî ngeha Selahedîn li Hewlêrê Ebdilhekî m Xesro dibêje: "Tevgera serkidayetiya PDK-ê li gel rewşa niha ya Iraqê û hikû meta Malikî di cihê xwe de ye, ku divê berî xurtbûna artêşa Iraqê pirsa kurd bê çareserkerin, çiku eger hikû meta Iraqê xurt bû, kurd nikarin danû standinan pê re bikin." Pirsa kurd li Iraqê heye niha nehatiye çareserkerin, bi kîmanî heye niha çarenivî sa ji sedî 43ê xaka başûrê Kurdistanê di nav madeya 140 de daleqandî maye. Ebdilhekî m Xesro, qala cud-

ahiya helwesten YNK û PDK-ê dike û dibêje: "YNK bi awayekî berdewam bi wê yekê re ye diyalog bi Malikî re berdewam be, lê stratejiya PDK-ê li ser tecrû beyeke dî rokî hatiye damezrandin, çiku bi berde-wamî hikû meten li peyv hev yên Iraqê di destpêkê de gotû bêj û danû standina bi kurdan re kirine heya ku hevsengiye hêzê guheriye û gava hikû meta Bexdayê bîhêz bûye, êrisî Kurdistan û bizava wê kiriye û di hemû deman de jî PDK-ê li hember bûye û ev jî bandorê li ser serkidayetiya PDK-ê dike." Bi dî tina endamê civata serkidayetiya PDK-ê Elî Ewnî: "PDK û YNK-ê xwedîyen du dibistanen cuda ne ji bo çareserkerina pirsa kurd, di nav PDK-ê de bi berdewamî mijara

dewleta kurdî û serxwebûna Kurdistanê hebû."

Di helwesta dawî ya YNK-ê de li ser pirsa dewleta kurdî û mafê çarenivî sê, sekreterê giştî ye YNK-ê Celal Talebanî di 05.05.2012an de li Hewlêrê li gel hejmareke kadroyen YNK-ê got: "Mafê çarenivî s ne ew e em dewletê ragihî nin, gava me dengê xwe da destûra Iraqê, federalî ji bo kurdan hat çespandin û ev cureyek ji mafê çarenivî sê ji bo gelê kurd bû. Yê ku daxwaza mafê çarenivî sê ji bo kurdan bike wek dewlet şaş çûye."

Bi baweriya Ferî d Eseserd, hêjî pir zû ye ji bo ragihandina dewleta kurdî û dibêje: "Bi baweriya YNK-ê dem ne baş e, lê dibêje ku PDK-ê bi awayekî din birame û dibêjin rewş baş e, lê eger rewş kîrhatî bû ya PDK-ê nedipa û dewleta kurdî radigihand." Bi dî tina Eseserd, dewleta kurdî eger bê ragihandin jî, tu dewlet lê mikur nayê: "Di dawî de kîseyan ji bo Kurdistanê dirust dike, lewma ragihandina dewleta kurdî 50 salên din dom dike." Lê endamê serkidayetiya PDK-ê Elî Ewnî dibêje: "Bi kî jan pî vanê pêwîst dike kurd 50 salên din çavlîre bin, tu wext wek vêga ne baş bû, ku kurd kar bikin ji bo ragihandina dewleta Kurdistanê."

Hevpeyvînek ligel Prof. Dr. Kinyazê Îbrahîm

Ji Erî vana Ermenistanê heta Alma Ataya Kazakistanê axî neke ji kezebê: Serokê Kurdên Kazakistanê Kinyazê Î brahî m *

"Ez Kinyazê Î brahî m Nevoyê Mî rze. Wekî Kinyazê Î brahî m Mî rzoyêv jî tême naskirin. 1-ê Gulana 1947-an, li Zengî basara Ermenistanê hatime dinyayê. Ev der li ser Çemê Eres e û nêzî kî sî norê Tirkîye ye. Navê Gundê me Rihanlû ye. Malbata me ji Serhedê ye. Em ji Eşî ra Celaliyan in. Kal-bavê min ji Rojhilatê Kurdistanê hatine Bazî dê, ji wir jî li î dirê bi cih û war bû ne."

Prof. Dr. Kinyazê Î brahî m, rojhilatnas û akademî syen. Serokê Kurdên Kazakistanê û li Zanî ngeha Abaya Alma Atayê Serokê Navenda Zimanê Dinyayê. Pişti Şerê Qerebabê terka Ermenistanê dike û di destpêka sala 1990-î de li Alma Ataya Kazakistanê bi cih dibe. Li Erî vanê, li Zanî ngeha Xaçatûr Abovyan salên dirêj Serokatiya Beşê Ziman û Edebiyata Azeriyan kiriye. Vê gavê Endamê Yekî tiya Nivî skarêni Kazakistanê û Endamê Yekitiya Rojnamegerên Kazakistanê ye. Li hêla din ew Li Kazakistan û Asya Navî n Nû nerê Navenda PEN'a Kurd e û Berpirsê Giştî yêkovara edebî Nû barêye ku li Alma Atayê bi zimanê Kurdî û rû sî ronahiyê dibî ne. Kinyazê Î brahî m xwediye gelek xelatên neteweyî ye. Bi 6 zimanen dizane. Nêzî kî 20 kitêb li pirtû khaneya Kurdî zêde kiriye.

'Xortê 65 salî' xwediye serpêhatiyeke balkêş e. Di 65 salan de, bû ye şahidê gelek qewimî nan, guhdariya karesatên mezin kiriye. Ji dayî kê û nefî kirina yekem destpê dike:

"Dayika min malxanima Mihemedê Nadoyê Û so ye. Ji Eşî ra Birû kan e. Li Wanê hatiye dinyayê. Di sala 1926-an te bi qasî 2000 malan malbata me jî der-sî nor dibe, dikeve nav axa Nexçî vana Sovyeta Berê. Wê gavê gelek eşî rên me kurdan ji ber serhildanê Agirî, Şerê Bro Heskê Têlî, Şêx Seî d xwe li sî noran dixistin û ji ber zilma roma reş terkeser dibûn. Rehmetiyê bavê min digot ku ew ji eşî ra Bro Heskê Têlî yê Celalî ne. Gel bi halekî perî şan hatiye sir-gunkirin. Parek çû ye î ranê. Em ji wan eşî ran bûne ku 1926-ê salê derbasî axa Sovyetê bûne. Gelek eşî rîne kurdan para xwe ji nefiyê standine. Brû kî, Celalî, Sî pkî. Lê zêdetirê wan Brû kî bûne. Heta sala 1937'an li wir mane. Pişti ku derbasî hêla din a Eresê dixin, li aliyê din ji malbata wan gelek kes dimî nin. Artêşa Sor a Sovyetê rî li ber wan digire. Îdî nahêle derbas bin. Sî nor tê şidandin. Berê di navbera Tirkîye, Sovyet û Ermenistanê de sî nor tunebûn. Havî nêkurd ji wir dihatin zozanen Egri ce, Qanî gol, Qizilziyaretê. Heta payî za dereng li wir diman. Payî zê dizivirî n Serhedê. Gava ku birek ji eşî rên kurdan li wan zozanen bûne, leşkerên Sovyetê hatine û gotine; 'Îdî hûn nikarin derbasî hêla din a Eresê bibin! Milet perî şan dibe...'"

Kinyazê Î brahî m pişti vê rewşê behsa malbetekê dike ku serî ji vê yekê re rakiriye û tevî kuştina mîran û leşkeran sî nor derbas kiriye: "Çend mal hene, ji Mala Basoyê Ozmân ku Mamkî ne. Şer dikan sî nor derbas dikin. Xwe li Çemê Eres dixin, digihî jin qewim, bira û pismamên xwe. Di navbera wan û leşkerên Sovyetê de şer çêdibe. 2-3 kes ji wan, ji leşkerên Üris jî çend leşker têne kuştin. Pişti wî şerî, Sovyet sî nor girê dide. Hinceteke din jî ew bû ku divê kurd ji wir derketana. Digotin; 'kurdên li nav sî norê Azerbaycan, Tirkîye û Ermenistanê karê î stî xbarat û ajantiyê dikin.' Desthilatdarên ermenistan û Azerbaycanê jî dixwestin kurd ji wir derkevin. Armanca wan 'paqijkirina' kurdan, yekmiletbûna wan bû."

1937-ê salê, di nava şevezê de kurdan li trênen bar û heywanan siwar dikin, di bin kontrola leşkeran de nefî dikin. Kes nizane bi ku ve jî dixin. Du mehêne dirêj di rian de 'dê weledê xwe davêje!' Gava dibî nin ku li Kazakhstan û li ser hidû dên Kirgizî stanê ne. Sar, seqem, çol, best. Ne ew der bi zimanen wan dizanin, ne ew bi zimanen wan deran!

"Malbata me jî di nav wan de ne. Dê, bav, xwişk-bira, kal-pîr, qewim û pismam. Malbata me li Kirgizî stanê wî layeta Qizilqeyayê peya dikan. Ew der nêzî kî Osê ye. Oş li ser sî norê Ozbekistanê ye! Kurdên Ermenistanê tî nin Kirgizî stanê. Kurdên Azerbaycan û Nexçî vanê tî nin Kazakhstanê. Malbata me sê salan li Qizilqeyayê dimî ne. Heta sala 1940'î."

Sê sal paşê destpêka Şerê Cî hanê yê Duyem e. Camêrek heye, ji wan re dibe dergeh û star! Stara vegera Erî vanê. Ew camêr rewşenbîr, şâîr û nivî skarê mezin Wezî rî Cebarê Nadirî ye. Kinyazê Î brahî m bi

van hevakan behsa wan rojan dike:

"Di nav nefî kiriyan de malbata Wezî rî Nadirî jî hebû ye. Ew jî hatine sîrgunkirin. Wezî rî Nadirî tê malbata xwe dibe. Dewletê ji bo malbata me digot; 'Ev kesen biguman in. Dikarin ajantiyê bikin.' Lê Wezî rî Nadirî ketibû karê dewletê. Di i stî xbarata dewletê de nav û dengê wî hebû. Rê jê re vekirî bû. Digot; 'Ez kefî lê vê malbatê me.' Hat û malbata xwe bir. Mala me jî tevî mala wan, 1940'ê salê zivirî Erî vanê. Li Erî vanê ji bo 10 malan avahî standin, erd standin. 1941'ê salê mala me derbasî Zengî basarê dibe, li gundê Rû hanliyê cî war dibe. Wê salê birayê min ji dayik dibe, navê wî Têmîr e û niha 70 salî ye. Xwişk û birayekî min jî li Kirgizî stanê dimirin: Yaqûb û Gulnaz. Dê-bavê min bi du zarokan ve tê Kirgizî stanê, destevala dizivirin Ermenistanê! Her du jî 2-3 salî bûne. Di wan zilm û çetinahiyan de dimirin. Lewma jî dêû bavê min her dem digotin; 'Me du zarok bi xwe re anîn vir, lê em destevala zivirî n.' Ji dêû bavê min re 9 zarok çêbûn. 7 bira, 2 xwişk: Têmîr, Yaqûb, Gulnaz, Ez, Eylaz, Eywaz, Ehmed, Nû rû Mihemed. Em destpêka 1990'î ji Erî vana Ermenistanê hatin Alma Ataya Kazakistanê. Birayê min Yaqûb 4-5 mehan li Alma Atayê ma û li vir rehma Xwedê kir."

Kinyazê Î brahî m di sala 1955'an de dest bi dibistanê dike û heta 1963'ye salê li gund dixwîne. 1963'ye salê tevî zarokên rehmetiyê xalê xwe Balayê Nadir li Erî vanê dest bi dibistana navîn dike. Bala birayê Wezî rî Nadirî ye. Navê dibistana wan Axundov bû. Dibistan li ser navê Azeriyan bû. 65-66'ê salê dibistan diqedî ne û diçe Fakülteya Ziman û Dîrokê ya Zanî ngeha Bakû yê. Doktoraya xwe jî li wir dike. 1978-ê salê teza xwe ya doktorayê dînî se. Teza wî li ser 'Têkiliya Edebiyata Kurdan û Azeriyan' e:

"Min di teza xwe de behsa edebiyata me ya bedew xal bi xal nivî sandiye. Edebiyata çar perçeyên welatê me tê de heye. Min edebiyata me û ya azeriyan daye ber hev. Li gorî vêtezê em dibî nin ku gelek rewşenbîr û nivî skarêni mezin ên Azeriyan, li ser edebiyata kurdan nivî sandine. Di nav wan de gelek kes jî hene ku kurd in. Mesela nivî skarêni Azeriyan ê mezin Nî zamî Gencewî dînî se ku dayî ka wî Kurd e. Nî zamî 'qeraseyekî edebiyata dinyayê' ye. Wî bixwe 'Xemse'

nivî sandiye. Xemse ji pênc berhemê mezin pê. Leyla û Mecnûn, Xosrov û Şerîn 2 ji wan in. Her wiha wî û skendername nivî sandiye. Nî zamî di berhemê xwe ya Leyla û Mecnûn de dibêje 'dayî ka min kurd e û navê wê Reî se ye. Min terbiya xwe ji malxalanê xwe yê kurd dî tiye.' Gava dayî ka wî dimire gelek xemgîn dibe. Li ser dayî ka xwe nivî sandiye, me kiriye kurdî. Lê bi azerkî dibêje: 'Kürt kî zî anamdir/Bizi Terg ettî /Bîr ana kalbî ne dünyadan gî ttî /Ne geder yansa da, yaksa da ürek/Anama dî lî vêren var midir görek?' Dibêje; 'Kürt Kizi Anam/Diya min a keça kurd.' Jixwe dayî ka wî ji bajarê Gencê, ji Elâ Şedadiyan bû ye. Nî zamî li tu deverî nanivî se; 'bavê min faris e, an azerî ye an tirk e.' Naxwe bavê wî jî kurd e."

Prof. Kinyazê Î brahî m diyar dike ku mînakên wisa gelek in, di zargotina azeriyan de gelek motî fîn kurdan hene û berdewam dike: "Yek ji wan 'Destana Korogli' ye. Korogli bi kurdî jî hatiye gotin. Korogli kurdekî Celalî ye. Têkiliya kurd û azeriyan di tarî xê de xurt e. Zimanê azeriyan bi ser tirkî ve ye, lê ew ne tirk in, arî ne. Kurd jî arî û medyayî ne. Î ranî jî wisa ne. Li Rojhilat, li î ranê Azerî di nav kurdan de mezin bûne. Rabûn-rûniştin, xwarin, adetên wan gelek nêzî kî hev in. Kurdish nêzî kî xwe dî tine. Mesela gelek şâîr û nivî skarêni Azeriyan li ser Komara Mehebad, Qazî Mihemed û Pêşmergeyên Barzanî nivî sandine. Min di teza xwe de behsa van têkiliyan jî kiriye."

1989-1990, Şerê Qerebabê Azerî û Ermenî hev dixwin! Kinyazê Î brahî m dibêje ku şer mala kurdan jî mîrat kiriye: "Kurdên me -xasma jî kurdên me yê misilman- rastî û azareke mezin hatin. Ji neçarî li seranserê Sovyetê belav bûn. Hinek ji wan çûn Sî bî rya û Yaqûtskê, beşek ji wan çûn Rûsyâ û dardora wê, qismek ji wan hatin Kazakhstan, Qirgizî stan û Ozbekistanê. Ev nefî kîrin ne wekî nefî kîrin 1937'an û 1944'an bû. Ermenî bi darê zorê digotin; 'ji nav me derkevin herin. Ermenî stan axa Ermeniyan e!' Di dema Sovyetê de ji bavê kî zêde bû wisa bigota? Sovyet çavê wan derdixist!"

Kinyazê Î brahî m dibêje ku ev polî tî kaya dewleta Ermenistanê bû, dixwestin kurdên misilman û kurdên êzî dî ji hev cuda bikin û ev polî tî ka îro jî berdewam e: "Digotin; 'Ezî dî ne kurd in!' Ji ber ku digotin; 'Em kurd in', kîrin ku gelek rewşenbîr, zimanzan, nivî skarêni kurdên me yêzî dî terka Ermenistanê bikin. Dewletê bi riya şêx û pîrên Ezî diyan zilm û neheqî li wan kir. Semendê Siyabend, Şekiroyê Xudo Mihoyî, Karlanê Çaçan, Mîroyê Esed, Çerkezê Reş, Tîtalê Efo, Şerefê Eşîr, Celîlê Celîl, Ordîxanê Celîl. Tevaliya van navan digotin; 'Em kurd in', lê Ermeniyan şêx û pîran sor dikirin ku li dijî wan bikin şer. Dikirin jî. Digotin; 'We miletê xwe firotiye!' Bi ser de jî li Karlanê Çaçan û Çerkezê Reş xistibûn. Ez bixwe li wir bûm. Ev lî stika Ermeniyan bû. Dixwestin tifaqa kurdan perçê bikin. Ermenî niha tiştekî wiha xistine nav Ezî diyan me. Ji wan re dibêjin; 'Nebêjin zimanê me Kurdî ye, bibêjin Ezdiye ye' Radyoya Kurdî heye. Radyo vekirin bi navê Radyoya Ezî diyan nemeşa, rojname derxistin nemeşa. Nameşe jî! Gava digotin; 'Zimanê me Ezdiye ye' jî bi Kurdî digotin! Ez bixwe 43 salan di nav kurdên me yêzî dî de mame. Piraniya heval û hogirê min kurdên Ezî bûne. 43 salan min negotiye; 'tu Ezî dî yî' wan negotiye 'tu misilman i.' Em diçûne malen hev, me nanê hev dixwar. Kurdayetî îro behrek e. Di wê behre de Ezî dî jî, zaza jî, Goran jî, Soran jî, Behdî nî jî di hûndirê wê behre de ne. Gelo tu dikarî jî behre, ava çeman cuda bikî? Nikarî! Tu sax û ez silamet..."

* Di hejmara 140-î ya rojnameya Rûdawê Çapa Ewropayê kul i Kolnê tê weşandin de bi sernavê "Ji Erî vana Ermenistanê berbi Alma Ataya Qazaxistanê: Çî roka sîrgunkirina malbata Serokê Kurdên Qazaxistanê Kinyazê Î brahî m" hatiye weşandin. (S.K.)

Региональные кризисы наладили тесные отношения Турции с курдами Ирака

Премьер-министр Курдистана находится с визитом в Турции – в своей первой поездке туда после вступления в должность в марте. В ходе визита предполагается укрепить растущее сближение между Турцией и курдами Ирака. Этот процесс в настоящее время усиливается углублением кризиса в Ираке и в общем соседе – Сирии.

Аналитики в Турции видят визит иракского курдского премьер-министра Нечирвана Барзани как признание растущей важности его турецкого соседа.

Представитель Министерства иностранных дел Турции Сельчук Унал говорит, что иракские курды рассматриваются в качестве важного союзника.

"Иракские курды играют свою роль на международной арене легально и законно, как иракские политики, и мы говорили с ними по многим вопросам, о политической ситуации в Ираке и в регионе", – сказал он.

Визит Барзани происходит во время продолжающегося роста напряженности между иракскими курдами и премьер-министром страны Нури аль-Малики, с одной стороны, и суннитами и премьер-министром Ирака, шиитом, – с другой, по распределению власти и контроля над ресурсами.

Напряженность так же возросла между Турцией и цент-

ральным правительством Ирака.

Эксперт по международным отношениям Соли Озел, обозреватель турецкой газеты "Haberturk", говорит, что текущая напряженность в отношениях с Багдадом является причиной потепления отношений между Анкарой и иракскими курдами.

"Тот факт, что отношения с Багдадом ухудшились, сделал курдов естественными союзниками турок в Ираке", – сказал Озел. "Это наш второй экспортный рынок, и люди говорят, если включить в него неофициальную торговлю, он может быть первым экспортным рынком. Их нефть и газ идут на мировые рынки через территорию Турции".

Преобразование в отношениях – заметный сдвиг от прошлого. Еще несколько лет назад, премьер-министр Турции Реджеп Тайип Эрдоган назвал иракского курдского регионального президента Масуда Барзани "бандитом". Турецкое правительство считает, что иракские курды ничего не делали, чтобы остановить действия курдских повстанцев РПК с территории Северного Ирака. РПК ведет борьбу с турецким государством за более широкие права курдов.

Политические наблюдатели говорят, что самый большим страхом Анкары было возмож-

ное провозглашение независимого государства иракскими курдами, что, возможно, подвигнет турецкое курдское меньшинство на аналогичные требования.

Но бывший высокопоставленный турецкий дипломат Синан Ульген говорит, что недавний визит президента Ирака Курдистана Барзани показывает, что сейчас это страх ослаблен.

находит общие точки соприкосновения между иракскими курдами и Турцией. Сирийские курды были радушно встречены в иракском Курдистане, а Анкара побирает иракских курдов использовать свое влияние, чтобы убедить их объединиться с сирийской оппозиции против президента Сирии Башара аль-Асада.

Но эксперт Озел остается скептическим по отношению к надеждам Турции, возлагаемым ею на иракских курдов.

"У сирийских курдов более влиятельными являются не люди Барзани, а РПК", – сказал Озел. Дело в том, что

Турция хочет от Барзани слишком много, и я не думаю, что он собирается все это дать".

Премьер-министр Иракского Курдистана, как ожидается, отклонит призывы Турции удалить базы РПК из региона. Но политические наблюдатели говорят, что визит курдского премьера в Турцию подчеркивает растущую важность отношений, и что обе стороны будут искать способы опереться на то, что их объединяет, а не то, что их разделяет.

"Когда Барзани был в Анкаре несколько недель назад, он упомянул о возможной независимости Курдистана, если аль-Малики продолжит работать в авторитарном стиле", – сказал Ульген. "Даже это заявление, на которое было немыслимо не реагировать для турецких политиков еще несколько лет назад, на самом деле не привело к какой-либо реакции со стороны Анкары. Это показывает, насколько [отношения] изменились."

Конфликт в Сирии также

Британские и шотландские депутаты назвали Курдистан моделью для Ближнего Востока и потребовали признания геноцида курдов

Парламентарии из Вестминстера и Шотландии на этой неделе призвали британское правительство признать геноцид в Иракском Курдистане на презентации доклада о своей недавней ознакомительной поездке в регион. Баян Сами Абдул Рахман, представитель Регионального правительства Курдистана в Великобритании, призвала депутатов и представителей общественности подписать он-лайн-петицию, которая призывает британское правительство официально признать геноцид. Обращаясь к аудитории депутатов, журналистов, дипломатов и представителей неправительственных организаций, она сказала: "Великобритания играла ключевую роль в новейшей истории Курдистана, и очень много занимается Курдистаном сегодня. Британия, родина демократии, должна быть одним из первых международных правительств, признавших то, что случилось с курдами, геноцидом".

Заседание парламентской группы Лондонского мозгового центра, посвященное Курдистану, состоялось в Палате общин. В докладе по Курдистану говорится о прогрессе в экономике Курдистана, международных отношениях и демократических институтах, а также указывается на проблемы, с которыми люди, партии и правительство Курдистана по-прежнему сталкиваются. Доклад призывает правительство Великобритании и другие страны признать геноцид курдов.

По словам депутата Роберта Хальфона, "курды слишком долго ждали справедливости. Ирак официально признал геноцид, и это обязанность всего мира сделать то же самое, и убедиться, что все преступники подверглись международному суду. Я призываю всех вас лobbировать ваших депутатов и представителей власти, чтобы курды получили официальное признание своих стран".

Ханзала Малик, член шотландского парламента, сказал: "Мы обязаны сделать это ради народа Курдистана, это абсолютно необходимо, чтобы они не чувствовали, что человечество отказалось от них. Курды достаточно настрадались. Идея, что люди могут быть безжалостно убиты и забыты непримлема. Подписание петиции – это очень важно. Мы, как нация имеем репутацию заботящихся о человеке и демократии. Давайте продемонстрируем это, подписав эту петицию. В докладе и выступлениях депутатов также было подчеркнуто, что Курдистан стал моделью для Ближнего Востока. Г-н Хальфон сказал: "Самое замечательное, это не только то, что Курдистан является прогрессивным мусульманским государством, но то, что он стал убежищем для людей других религий, в частности, христиан, которые бежали из осталь-

ной части Ирака, чтобы получить убежище в Курдистане. Удивительно видеть различные религиозные группы и их взаимную терпимость, которые вы не найдете в других местах на Ближнем Востоке".

По словам депутата Фабиана Гамильтон, "Курдистан является частью Ближнего Востока, которая может гордиться своими успехами. В нем существует открытость, демократия и свобода, которые трудно найти в других частях региона. Курдистан является моделью для Ближнего Востока. Курдистан занимает ведущие позиции, и это надо". Гари Кент, администратор APPG, сказал: "Курды восстанавливаются после десятилетий бедности, изоляции и угнетения. Они строят демократию и открытую экономику. В регионе прошли свободные и справедливые выборы, признанные международным сообществом. Он имеет оппозицию, которая редко встречается на Ближнем Востоке. Необходимость реформирования широко признана в Курдистане, но требует большей стабильности". Шотландская группа сфокусировалась свое внимание на растущих коммерческих и образовательных отношениях между Курдистаном и Великобританией. Г-н Малик сказал: "Курдистан – это Шотландия на Ближнем Востоке. У них схожая численность населения, у них дружелюбие шотландцев и шотландская жажды развиваться". Он добавил, что "Шотландия открыта для бизнеса в Курдистане. Он заявил, что на высоком уровне прошли обсуждения об укреплении отношений между двумя странами".

Дэвис Левин, политический директор Общества Генри Джексона, заявил, что высокая явка депутатов на заседании был знаком "невероятной поддержки" курдам, и что "курды хотят идти вперед, они хотят лучшей жизни для своих детей, они устойчивы к экстремизму. Это кристально ясно, как и развитие их политической системы. Они заслуживают самой решительной поддержки".

ДИПЛОМАТ

№ 19 (167) 21 - 27 Мая 2012 ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

750 курдских семей бежали из Туз Хурмату

750 курдских семей бежали из Туз Хурмату на сегодняшний день в связи с отсутствием безопасности и образования в районе, сообщил мэр региона.

Шелал Абдул Ахмед сказал "AKnews": "750 курдских семей покинули район, переселившись в соседние провинции и Курдистан".

Ахмед говорит о резком ухудшении безопасности в этом районе.

"Образование является второй причиной миграции семей из района, который имеет только 43 курдских школы", добавил он.

Он призвал обе федеральное и курдистанское правительства найти решение по обеспечению безопасности и образования населения.

Талабани хочет, чтобы Малики остался

Президент Ирака Джалаль Талабани хочет, чтобы премьер Нури аль-Малики остался на своем посту, подтверждают анонимные политические источники, добавляя, что президент Курдистана Масуд Барзани и бывший премьер-министр и глава Иракии Ияд Аллави по прежнему против премьера. Источники сообщили новостному кувейтскому сайту "Al-Seyassah", что Талабани хочет решить текущие вопросы Ирака с сохранением поста аль-Малики. Источники добавляют, что Талабани пытался убедить главу Палаты представителей Усаму Нуждафи оставаться с правительством аль-Малики. "Al-Seyassah" также сообщил, что лидер ас-Садра Муктада аль-Садр выступает против того, чтобы аль-Малики оставался у власти. Садр, Барзани и Аллави считают необходимым заменить премьера кем-то из Национального альянса.

ПОСЛЕДНЯЯ страница

Премьер Барзани прибыл в Турцию для упрочения двусторонних отношений

Премьер-министр Курдистана Нечирван Барзани находится с официальным визитом в Турции, где он, как ожидается, обсудит двусторонние отношения и вопрос Рабочей партии Курдистана с высокопоставленными должностными лицами. Во время двухдневного визита Барзани встретится премьер-министр Турции Реджеп Тайипом Эрдоганом, президентом Абдулой Гюлем и министром иностранных дел Турции Ахметом Давутоглу. Этот визит совпадает с напряженностью между Багдадом и Анкарой, возникшей в связи с отказом последней выдать Ираку вице-президента Тарика Хашеми, который был обвинен в терроре.

Президент Курдистана осудил убийство турецких офицеров

Президентский офис Курдистана осудил убийство трех турецких офицеров в четверг в ходе столкновений с курдскими повстанцами.

В четверг между частями армии Турции и боевиками Курдской рабочей партии (РПК) произошел бой на окраине горы Аманос вблизи сирийской границы в южной провинции Хатай. Три высокопоставленных офицера были убиты в перестрелке.

"Мы осуждаем эту войну и кровопролитие, и мы считаем, что они наносят большой ущерб мирным усилиям," говорится в заявлении

президентства Курдистана.

В заявлении подчеркнуто, что насилие "бесполезно и не послужит ни одной из сторон.., должно быть

принято мирное решение".

РПК, признанная террористической организацией в США, Великобритании, Турции и в некоторых европейских странах, взялась за оружие в 1984 году для защиты этнических прав миллионов курдов Турции. Эта война унесла жизни более 45000 человек. В столкновениях между турецкой армией и бойцами Курдской рабочей партии в течение первых четырех месяцев этого года погибли 121 солдат и 79 повстанцев. Около 35 солдат были ранены.

В Эрбите прошел национальный фестиваль курдской поэзии

Трехдневный национальный фестиваль курдской поэзии закончился сегодня в Эрбите. Фестиваль проведен при финансовой поддержке премьер-министра Нечирвана Барзани и в сотрудничестве с Союзом писателей Курдистана.

Абдул Рахман аль-Накшбанди из министерства культуры и комитета фестиваля сообщил, что участниками культурного события стали поэты из Сирии, Турции, Ирана и других стран.

В этом году фестиваль отличился огромной женской аудиторией и участием многих курдских поэтесс.

ТӘSİSÇİ VƏ BAŞ REDAKTOR:

TAHİR SÜLEYMAN

İMTİYAZ Ü SERNIVİSAR:

TAHİR SİLÊMAN

УЧЕДИТЕЛЬ И ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

ТАХИР СУЛЕЙМАН

Tel: +994 50 352-33-18

Xüsusi müxbir:

Ramiz CƏBRAYILOV,
SAKİT ÇIRAQLI

Müəlliflərin mövqeyi ilə redak-
siyanın mövqeyi üst-üstə
düşməyə bilər.

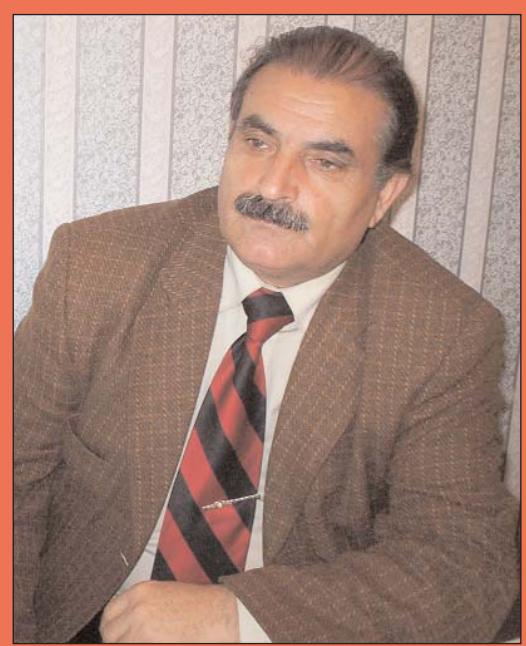
www.diplomata-kurdi.com

Ünvan: Bakı şəhəri, 40 küçə
S.Mehmandarov ev 25, mənzil 17

Navnisan: Bakû 40 soqaq S.Mêhmandarov
xani 25, mal-17

Adres: Bakı 40, ulica S.Mehmandarov
dom 25, kv.-17

Mürvət – 60

Hörmətli Mürvət müəllim,
Sizi ad gününüz münasibəti ilə
təbrik edir, sizə cansağlığı,
uzun ömür, ailə səadəti,
xoşbəxtlik və işlərinizdə müvəf-
fəqiqiyətlər arzulayıraq.

Hörmətlə: "Diplomat" qəzetinin
idarə heyəti, Tahir Süleyman,
Qəzənfər Paşayev, Söhrab Ta-
hir, Şahbaz Muradov, Nəriman
Əyyub, Ramiz Qərib, Rauf
İlyasoğlu da bu təbrikə qoşulur.

Qəzet "Diplomat" qəzetinin bilgisayar
mərkəzində yığılıb səhifələniib və
"Bəxtiyar-4" mətbəəsində çap olunmuşdur.

e-mail: diplomat_gazeti@box.az

Şəhadətnamə: NFŞ 005004966

BUSB-un Sabunçu rayon filialı

VÖEN 1800061582

H/h 438010000

Sifariş: 4500